

1932 Üheteistkümnnes aastakäik №

3518

EESTI KEEL

Akadeemilise Emakeele Seltsi ajakiri

Toimetus:

Julius Mägiste
Peatoimetaja

E. Trinkman-Elisto
Toimetuse sekretär

Joh. V. Veski

Tartu 1932

Akadeemilise Emakeele Seltsi kirjastus

Sisukord.

	Lk.
1. J. Mägiste, Yrjö Jooseppi Wichmann †	65
2. EK toimetis, Dr. phil. Albert Saareste	68
3. P. Arumaa, Fonoloogia ja „Praha kool“	68
4. Lauri Hakulinen, Eesti <i>keks, käks, köks</i> , sm. <i>keksi</i> jne. 'boots- haken'	76
5. AES-i juhatus, Selgitusi märkide tarvitamise kohta	81
6. EKS-i Keeletoimkonna otsuseid	85
7. Raamatute ülevaade :	
J. Mg., Eesti kirjandusajalugu tekstides	86
A. T-aa, Tallinna kodanikkude raamat 1409—1624	88
8. Töömait :	
G. Ränk, Tähelepanekuid ühe soome üliõpilasosakonna etnograafilis-keeleteaduslikult uurimisretkelt	90
9. E. T., Akad. Emakeele Seltsi juhatuse keeelistest otsustest	92
10. E. T., Akad. Emakeele Seltsi koosolekuteateid	95
11. Toimetusele saadetud kirjandust 1931	96

EESTI KEEL

Akadeemilise Emakeele Seltsi ajakiri

Toimetus:
Tartu, Veski 9—5, tel. 6-55.

Talitus:
Akad. Kooperatiiv, Jaani 7, tel. 63.

Yrjö Jooseppi Wichmann †.

Tänavu septembris saab alles neli aastat, mil kogu soome-ugri keeleuurijate pere veetis ühe oma silmapaistvaima liikme, prof. Y. J. Wichmanni, 60-aastast sünnipäeva. Sel puhul ilmus mahukaid album-väljaandeid lugupeetud uurijale tervituseks kaastöolisilt ja rohkearvuliselt õpilasteperelt (SUST LVIII Soome-Ugri Seltsilt ja Vir. 1928 nr. 5—7 pühendusköitena Kotikielen Seura'lt) ning avaldati ülevaateid tema elust ja elutööst¹. Kõigist soovajadest tervitussõnadest kajas siis ühine lootus, et prof. W. raskest töökoormast murdumatu tervis lubab tal veel pikka aega endise jõuküllusega töötada soome-ugri keeleuurimise eduks ja Soome kodumaiste teaduste auks. Veel möödunud 1931. a. septembris, kui soome-ugri filoloogide kongressi puhul kongressilased tegid Helsingi surnuaial austuskäigu soome-ugri keeleteaduse lahkunud nimekate esindajate haudadele, ei teadnud keegi aimata, et juba mõne kuu pärast neile ootamatult lisandub meie juhtiva uurija ja õpetaja Y. J. Wichmanni kalmuküngas. Tõsi küll, et prof. W. viimaseil aastail näis märgatavalt vananenud, kuid tema sisemise töövõime raugematuses andsid üha tunnistust publikatsioonide-

¹ Eestis ms. ilmusid tookord vastavad kirjutised EK-s 1928, lk. 33—5 (pildiga) ja E. Kirj-s 1928, lk. 465—9 (eriti viimane üksikasjalisem, J. Margi sulest), millele siinkohal juhitagu erilist tähelepanu.

köited ja vaimukad teaduslikud artiklid. Juba oli ta tänavu kevadel teatanud oma sügiseste loengute kavagi Helsingi ülikoolis, kui ootamatuks leinaks kõigile soome-ugri teaduste sõbrule 3. mail s. a. külm surma käsi sulges igaveseks Y. J. Wichmanni uurijasilmad.

Y. J. Wichmann on sündinud 8. IX 1868 Liminka'l (Pohjanmaal, Soomes) kirikuõpetaja pojana, õppis pääainena soome-ugri keeleteadust Helsingi ülikoolis 1887—91, doktoreeris samal alal a. 1897, millisest ajast pääle kuni a. 1909 ta oli soome-ugri keeleteaduse dotsendiks, a. 1909—1920 ülemääraseks (isiklikuks) professoriks ja a. 1920 kuni surmani korraliseks professoriks Helsingi ülikoolis. Selle sirgejoonelise õpingute- ja ametikäigu ühenduses on möödunud kadunud prof. W. pikk ja saavutusrohke tööpäev soome-ugri keeleteaduse alal. W-st sai ta kaasaegsete seas silmapaistvaimaid uurimismatkajaid ja ainetekogujaid, kes juba üliõpilaspõlves on liikunud keelelise materjali kogumise teil soome murrete alal ja hiljemini pikemaid aegu samal otstarbel on veetnud votjakite (a. 1891—2, 1894), sürjanite (a. 1901—2), tšeremisside (a. 1905—6) ja idapoolseimate (Rumeenia) ungarlaste juures (a. 1906—7). Laialine soome-ugri keelte tundmine (nimetatagu ms., et W. on dotsendina Helsingis omal ajal spetsiaalselt esitanud ka eesti k. häälikutelugu) on olnud aluseks põhjapanevate uurimuste ilmutamisele W. sulest, nagu seda on tema väitekirjana (a. 1897) avaldatud töö 1. silbi vokalismi üle votjaki keeles, sürjani keelt silmas pidades, teos tšuvaši laenudest permi keeltes (a. 1903), uurimused tšer. keele alalt (ms. pikem kirjutus tšer. nominaaltuletusest SUSÄ XXX a. 1913), uurimus soome-ugri sõna-alguliste affrikaatide ajaloost (a. 1911) ja soome-ugri l-häälikute ajaloost (a. 1914), kõnelemata teaduslikus kirjanduses laialipillatult ilmunud rohkeist suure kultuuriloolise väärtusega etimoloogilisist kirjutisist, korvamatu lingvistliku ja folkloristliku väärtusega tekstipublikatsioonidest (votj., sürj. ja tšer. k. alalt) ja ülikooli õppevahendeist (votj. ja tšer. k. krestomaatiad). Just oma pikkadel uurimismatkadel kogutud keeleliste ainestikkude

publitseerimise ja trükiks korraldamise alal töötas prof. W. viimasel ajal palavikuliselt, saades selleks ka ajutise vabastuse ülikooli õppetööst. Selle tööinnu värskeima viljana ilmus äsja (a. 1931) mahukas kogu tšer. folkloristlikke tekste (SUST LIX), ja trükivalmis olevat W. jõudnud korraldada oma rikkalikud tšer. keele leksikaalsed ainekogud. Kuid suur osa W. kogutud hindamatult väärtuslikust varast on nüüd äkilise surmakutse katkestusel jäänud teiste käte korraldada ja välja anda.

Lisaks kõigele sellele on kadunud prof. W. oma ülikooli õppetöö alal saavutanud eriti tunnustatud akadeemilise pedagoogi ja loengutepidaja ning õiglase-humaanse õpetaja kaugelekölava kuulsuse. Kui soome-ugri keelteuurimise keskse õppekoha täitja Helsingis, ajakirja FUF-te ja koguteose „Suomen suku“ toimetaja ning Soome-Ugri Seltsi abiesimees on Y. J. Wichmann olnud juhtiv isiksus oma uurimisalal. W-le kui õpetlasele on tema eluajal rohket tunnustust avaldatud nii Soomes kui väljaspool teadusliikude asutiste ja organisatsioonide auliikmeks valimisega, ms. oli ta ka meil Eestis õpetatud E. Seltsi auliige. Teadusele truuks jäädes hoidus W. kõrvale laialisemast teotsemisest väljaspool oma eriala, kuid et ta ka säälmidagi tõeliselt on korda saatnud, siis mainitagu ainult W. juhtivat osa soomeentsüklopeedia (Tietosanakirja) toimetamisel. Katsumatagi süveneda prof. W. mitmekülgse elutöö üksikasjusse näeme, milline tühik on tema lahkumisega tekkinud soome-ugri teadlaste niikuinii kitsasse ringi. Kuid oma elutööga on Y. J. Wichmann jätnud oma uurimisalal pärandi, mille põhjapanevat väärtust soome-ugri teadustele hinnatakse põlvest põlve ja mille kaudu tema nimi on kustumatult kirjutatud soome-ugri säravaimate nimede ritta. Ak. Emakeele Seltsi ja „Eesti Keele“ ümber koondunud eesti rahvusliikude teaduste harrastajaile ning sõbrule on püha Y. J. Wichmanni kui suure teadlase mälestus.

J. Mägiste.

Dr. phil. Albert Saareste,

eesti keele korralline professor Tartu Ülikoolis, saab s. a. 18. juunil 40-aastaseks. Õpetlase senised aastad on olnud täis viljakat tööd — enne tegeliku eesti keele õpetajana ning korraldajana, hiljem, a-st 1925 alates, ülikooli õppejõuna ning loova teadusmehena, avaldades eesti keele uurimise alalt rea põhjapanevaid teoseid ja artikleid. Ta on pidevalt töötanud kultuurilistes asutistes, näit. Eesti Kirjanduse Seltsis abiesimehena ja mujal. Akadeemilise Emakeele Seltsi kogu eluea jooksul on prof. A. Saareste olnud tegev Seltsi organites, suurema jao sellest ajast Seltsi esimehena, Muredetöimkonna juhatajana ning ajakirja „Eesti Keele“ peatoimetajana.

Ligineva tähtpäeva puhul tervitame õpetlast ja soovime temale head jõudu eesti rahvusliku teaduse edasiarendamisel ning Emakeele Seltsi tegevuse juhtimisel!

„Eesti Keele“ toimetus.

Fonoloogia ja ‚Praha kool‘.

1.

Kui esimesel rahvusvahelisel keeleteadlaste kongressil Haagis 1928 uus vene teadlaste poolt rajatud sünkrooniline kool, de Saussure'i tuntumaist õpilasist toetatuna alles esimest avalikku tunnustamist leidis, siis juba järgmisel kongressil Genfis 1931 kuulutas selle kooli eelvägi oma funktsioonilise ja struktuurilise keeleteooriaga täiel kindlusel uue ajajärgu algamist üldkeeleteaduses. Selles uues süsteemi-harus olevat leidnud õnneliku liitumise Humboldt'i keelepsühholoogilise kooli mõttevärskus ning Bopp'i ja noogrammatikute võrdlev-ajaloolise kooli meetoodiline valjus ja täp-sus¹. Oma olulises osas pidavat aga uus kool olema reaaktsiooniks noogrammatikute liialdatud historismile, kus keelte analüütilist võrdlust väljaspool geneetilisi sugulussuhteid peeti lubamatuks ja kus meetoodiliselt oli ainuvalitsevaks.

¹ Vt. V. Mathesius: *La place de la linguistique fonctionnelle et structurale dans le développement général des études linguistiques* — Genfi konverentsil peetud ettekanne, nüüd avaldatud tšehhi ajakirjas ‚Časopis pro moderní filologii‘ XVIII, 1.

puhthäälikufüsioloogiline vaatlemisviis. Viimasel ajal leidvat seepärast ikka enam tunnustamist sünkroonilise või staatilise grammatika meetodiline väärtus, sest siin ei lepitavat ainult keelenähtuse arenemiskäigu lihtsa konstateerimisega, vaid püütavat tungida tema sügavamate algpõhjuste juurde, nimelt funktsiooni seisukohalt. Uue lingvistika ülesandeks olevat siis foneetiliste muutuste jälgimine mitte ainult puhta foneetika seisukohalt, vaid ühtlasi ka sellest küljest, missugune on nende muutuste suhe väljendusühikuid moodustavasse funktsioonidesse. Häälikulisi arenemissuundi ja grammatiliste ühtumite tekkimist püütavat pealegi selgitada hoopis laiemal vaatluspinnal — kogu inimkonna keelte süsteemidel, arvestamata nende ajaloolist sugulust. Alles niisugune laiaulatuslik tähelepanekute kogumine lubavat leiutada üldisi keelestruktuuri-seadusi, mis on uue kooli teiseks tähtsamaks püüuks. Kuid veel enam — niisugune revolutsiooniline ümberhinnang käib kogu senise ajaloolise kooli väärtuse kohta. Kaasagsete keelte ja murrete täpset kirjeldamist ilma ajaloolise tagaseinata pidasid noorgrammatikud lihtsaks ettevalmistavaks vaevanägemiseks või tööks, millel puudub täielikult ajalooline väärtus. Uue kooli mõistmise järgi on lugu hoopis vastupidine¹: just diakrooniline uurimine, s. o. keelefaktide kronoloogiline, puhtmateriaalne järjestamine on ettevalmistavaks tingimuseks sünkroonilisele, s. o. lõppajajärku jõudnud väljendusüsteemide sügavamale analüüsile.

2.

Uus keeleteaduslik vool on praegu koondunud peamiselt Prahasse, millise kohanimemega seda kooli on juba ühendatudki, nähtavasti eeskätt selle tõttu, et siin on tegemist vist küll esmakordse juhusega keeleteaduse ajaloo, kus uute keeleteaduslike ideede kandjad näeme esinevat nii korrapäraselt organiseeritud rühmana², pealegi sama rassilise algupäraga uusfiloloogidest. Fonoloogilise uurimise esimesed arenemisastmed juhivad meid siiski ühe teise linna kooli juurde, mis vastandina Praha koolile on arenenud üksikõpetlase ja tema otsekoheste õpilaste puhtakadeemilistest vastastikest mõjustustest. See oli Genfi professor F. de Sauss-

¹ B. Trnka: *Méthode de comparaison analytique et grammairre comparée historique* (Travaux du Cercle linguistique de Prague I).

² Nii peavad näit. kõik ettekanded ja töötulemused uue kooli esindajate poolt leidma parlamentaarset heakskiitmist nende koondises *Cercle linguistique de Prague*.

sure, diakroonilise ja sünkroonilise grammatika-mõistelooja, kes oma üldkeeleteaduslikes loenguis¹ erilise rõhuga väitis, et mitte häälikute materiaalne osa, s. o. nende füsioloogiline tekkimine ja nende füüsikalised omadused, ei ole keeles oluline, vaid nende häälikute vastastikku erinev iseloom, mis nad teatud ühenduses muudab tähenduse tõlgitsetajaks. Oma terminoloogias ei ole de Saussure mõisteliselt siiski veel küllaldaselt selge ja foneem tähendab tema juures häälikut kord ainult artikulaatoorselt või akustiliselt võetuna, kord funktsioonilise häälikusüsteemi osana. Hääliku psühholoogilisest mõjutähtsusest ja sünkroonilisest grammatikast oli varem juba huvitatud J. Baudouin de Courtenay, kuid need olid eeskätt siiski de Saussure'i ideed, millel vene slavistid R. Jakobson (Praha), S. Karcevskij (Genf) ja vürst N. S. Trubetzkoy (Viin) arendasid foneemi mõiste eriliseks keeleteaduslikuks süsteemiks, löid sellele distsipliinile ka vastava nimetuse 'fonoloogia' ja esitasid oma teesid Haagi konverentsile.

Hiljem selgus, et venelastel on olnud veel teisigi eelkäijaid, kes kooskõlas Saussure'i ideedega on nõudnud funktsiooni-mõiste sissetoomist häälikuloosse. Kõigepealt tuleb siin mainida ameerika keeleteadlast E. Sapiri (Chicago), kes oma teoses *Language* (New-York 1921) ning hiljem artiklis *Sound Patterns in Language* ajakirjas *Language* I (1925)² väga huvitaval kombel tõestab, et nii hääliku artikulatsioon kui ka häälikumuutus on psühholoogiline akt ja et see on eksitus, kui arvatakse, nagu käiks keelepsühholoogia peamiselt ainult nende grammatilise külje kohta. Hulgaliste näidetega konsonantismist näitab ta, et igas keeles on oma fonoloogiline süsteem, kus iga häälik omab tähendust ainult ühenduses teiste süsteemi osadega. Et huvi fonoloogiliste küsimuste vastu on samaaegselt tekkinud nii Venemaal kui ka Ameerikas, tuleb nähtavasti küll panna nende maade rahvastiku eriti kirju keelelise koosseisu arvele.

Täpset vahet hääliku ja foneemi vahel teeb ka tuntuim inglise foneetik Daniel Jones, kelle teos *Lautzeichen und ihre Anwendung in verschiedenen Sprachgebieten* ilmus trükist parajasti, kui Haagi konverents pidas oma vaidlusi. Aga ka muil mail on varemalt juba avaldatud samasisulisi või sellele lähedasi mõtteid, millel põhjeneb praegu venelaste

¹ Cours de linguistique générale. Genève 1916.

² Sellele võrdlevale keeleteadusele pühendatud ajakirja väljaandjaks on *American Linguistic Society*, kelle hoolditsemisel *Language* on võrsunud üheks neist vähestest keeleteaduslikest ajakirjadest, millesse euroopa teadus suhtub tunnustava lugupidamisega.

loodud fonoloogia, olgugi et selle juures ei ole tarvitatud uue kooli termineid. Nii on hiljuti Elise Richter ajakirja *Die neueren Sprachen* 38. köites, lk. 529 jj. ning Alfred Schmitt ajakirjas *Theutonista* 1931, lk. 301 jj. juhtinud tähelepanu sellele, missuguseid eelkäijaid nende arvates on fonoloogial olnud Saksamaal. Lõpuks juhime veel tähelepanu sellele, et foneemi püüab sisuliselt iseloomustada huvitavate teoreetiliste märkmetega norra keeleteadlane Alf Sommerfelt hiljuti Marstrander'i poolt võrdleva keeleteaduse jaoks asutatud Oslo ajakirjas *Norsk Tidsskrift for Sprogvidenskap* I (1928), artiklis *Sur la nature du phonème*.

Fonoloogia süstemaatiline arendamine jääb siiski Praha kooli teeneks, kelle algatusel a. 1930 peeti Prahast ka esimene rahvusvaheline fonoloogide konverents. Huvitaval kombel selgus siin, et foneemi mõiste ei ole fonoloogide seas veel mitte täiesti plastilist kuju omandanud, vaid et siin ühelt poolt oma tõekspidamisega esines Praha Keeleteaduslik Ring, millest eraldusid teiselt poolt kõikide teiste konverentsist osavõtjate arvamisid. Nii võime arvata, et mõistete kristalliseerumisprotsess uues koolis ehk veel mõnda aega kestab.

3.

Fonoloogia aluseks on põhimõtteline vahetegemine — hääliku hääldamise ning sellest häälikust teatud keeleühiskonnas valitseva kujutelmavahel, mis tekib peamiselt akustilisel teel. Häälik on murdosa kõnest, kujutelm häälikust aga moodustab algühiku keeles. Foneetika on loodusteadus, sest ta uurib hääliku füüsikalist olemust ja tema tekkimise füsioloogilist külge; alles fonoloogia on keeleteadus, sest tema alaks on foneemid või häälikukujutelmad inimese keeles. Täpne foneetiline kirjeldus on ainult vältimatuks eeltingimuseks fonoloogilistele uurimustele. Häälik on võimeline muutuma üksikisiku kohaselt, kujutelm häälikust püsib aga kõrgemal üksikisikust, olles samasugune kõigil keeleühiskonna liikmeil. Seal, kus noogrammatikud kõnelevad 'häälikuseadusest', tunnustab uus kool ainult 'fonoloogilist teadvust kõnelejas'. Nii on keeleline protsess asetatud täielikult psühholoogia valdkonda, nagu seda teeb ju ka nn. 'idealistlik kool' — vahe on ainult meetodis, kuna uus sünkrooniline kool püüab saavutada võraturalt rohkem täpsust ja konkreetsust.

Fonoloogilise vaatlemisviisi psühholoogilist tuuma, mis põhjeneb ju samuti assotsiatiivsel analüüsil nagu morfoloogilinegi vaatlemisviis, võime illustreerida järgmise juhusliku näitega meie oma keelest: — küsime, miks on eesti sõna

silmad meie äratundmise järele nimelt nom.-ak. pl. ega mingi muu vorm? Vastus kõlab: seepärast, et ta assotsieerub ühelt poolt sõnadega nagu *kõrvad, jalad, käed* jne., teiselt poolt aga samatüveliste kujudega nagu *siln, silmas, silmaga* jne. Alles sarnane assotsiatiivne võrdlus lubab meil käesoleva näite jagada kahte morfoloogilisse ossa või morfeemi (*silma+d*). Täpselt samasugune on lugu foneemiga või üksikhääliku kujutlusega. Meie näide koosneb foneemidest $s+i+l+m+a+d$ seepärast, sest igaüks neist foneemidest ei esine selles sõnas üksi, vaid ka paljudes muudes: sõnaalguline *s* assotsieerub siin oma vastega sõnus nagu *suu, selg*, samuti *i* oma vastega sõnus nagu *nina, ripsmed, käsi* jne. Niisuguste häälikuliste assotsiatsioonide kaudu jaguneb iga sõna, või õigemini sõnakujutelm, üksikuiks fonoloogilisteks osadeks, s. o. üksikuiks häälikukujutelmadeks ehk foneemideks. Rõhutame selle juures, et foneemi foneetiline eneseteostus võib varieeruda üksikisiku kohaselt, näit. kõlab *i* mõne isiku juures vähe kinnisemalt, teise kõnes avaramalt, kuid üldine kujutelm *i*-st on teatud keeleühiskonnas siiski püsiva väärtusega, või nagu eelpool mainisime — ta seisab kõrgemal üksikisikust. Foneem on nii siis paljas abstraktsioon, ta on vaid hääldamismudel, mida teatud ühiskonna kõnelejad püüavad jäljendada.

Eriti ilmekalt tunneme seesuguse assotsiatiivse analüüsi väärtust juhtudel, nagu näit. saksa *Pein* ∞ *Bein* või *Keil* ∞ *geil*, kus kõneleja keeleteadvuses vastete *k:g* ja *p:b* kaudu tekib mitu häälikukujutelma korraga — *k* annab assotsieerudes *g*-ga kujutelma teenuisest ja assotsieerudes *p*-ga — kujutelma dorsaalsest sulghäälikust. Seesugune konfrontatsioon meie näites tõestab ühtlasi vastuvaidlematult, et igal kujutelmal on täita ka oma kindel tähendusvarjundeid loov funktsioon. Sageli võivad säärased kujutelmad olla ka väga ristpõimelised. Nii esitab vürst Trubetzkoy¹ näite tšerkessi murdest, kus *k*-foneemil on koguni kuus erisugust kujutelma.

Fonoloogia on nii siis uue kooli mõiste järgi õpetus foneemidest ja nende funktsioonidest, ehk teiste sõnadega, ta vaatleb akustilis-motoorseid kujutelmi semantika seisukohalt ja uurib kõlade väljendusvõimeid eri funktsioonide teenistuses.

4.

On loomulik, et endine 'ajalooline häälikulugu ehk foneetika' oma jaotusega: vokalism ∞ konsonantism on uue kooli

¹ Vt. Travaux du Cercle linguistique de Prague I, lk. 40.

käsitlusel iganenud ja peab leidma uuesüsteemilise liigituse. Elise Richter eelmainitud artiklis nimetab teda 'fonoloogiliste süsteemide muutumisajalooks' ja esitab ka rea muutumistüüpe, mille järgi seda 'ajalugu' tuleks liigitada peatükideks, kuid Praha koolil näib selles küsimuses puuduvat veel selgus. Seni on ainult vürst Trubetzkoy esitanud üldise häälikusüsteemi kavandi¹. Ta vaatleb kõigepealt hääliku hääldamisprotsessi, kus korraga mõjuvad mitmesugused tegurid eri akustilise mõjuga. Nii alumise lõualuu liikumisest oleneb vokaali avause eri aste, millele akustiliselt vastab kõlatäiuse (sonoriteedi) aste. Huulte ja keele liikumine muudab suuavause kuju ja mahtu, millele vastavad omakõla kõrguse (Eigentönhöhe) astmed. Häälepaelte võnkumiste arv, amplituud ja kiirus määravad vokaali kestvuse, tugevuse ja meloodilise arengujoone. Objektiivselt võetuna on igal vokaalil: a) eri avause resp. kõlatäiuse aste, b) eri hääldamispaik (keele ja huulte) resp. omakõla kõrgus, c) teatud kestvus, d) teatud ekspiratoorne tugevus, e) teatud meloodiakäik. Fonoloogiliselt ei vasta mitte alati igale neist tunnustest eriline kujutelm. Harilikult on ainult osa neist objektiiv-foneetilistest tunnustest fonoloogiliselt realiseeritud. Peakoordinaatideks, millel püsib iga vokaalisüsteem, on kaks esimest astet: kõlatäiuse ja omakõla kõrguse aste, ja nimelt kumbki vähemalt kahel määral: maksimaalsel ja minimaalsel, kusjuures võib olla ka veel vahepealseid (keskmisi) liike. Sellelt vaatekohalt maailma keeli liigitades arvab Trubetzkoy leidnud olevat kaks vokaalisüsteemi tüüpi: kolmenurgelise ja neljanurgelise. Esitame siin kummastki kaks näidet soome-ugri keelte alalt, nii nagu neid on konstrueerinud Trubetzkoy oma eelmainitud artiklis:

eesti k.	soome k.	votjaki k.	särjani k.
a õ ä	a ä	a	a
o õ e	o õ e	o œ e	o õ e
u ü i	u ü i	u ü i	u ü i

Selle juures on ristloodis häälikuterida ehitatud omakõla kõrguse astmeil ja püstloodis rida kõlatäiuse astmeil.

Peaesmärk, mida Trubetzkoy oma analüüsiga püüab taotella, on teatud üldiste struktuuriseaduste avastamine maailma keeltes, et leida tõestusi korrelatsioonidele, mis fonoloogilist arenemiskäiku otsustavad. Eelduseks on nii siis,

¹ N. Trubetzkoy: Zur allgemeinen Theorie der phonologischen Vokalsysteme. (Travaux I).

et igal keelel on oma häälikute-süsteem ja et kui mõnes selle osas sünnib mingisugusel dünaamilisel mõjul muutus, peab see haarama kogu süsteemi nii kaua, kuni selles süsteemis tekib uus tasakaal.

5.

Ühes teises artiklis¹ esitab Trubetzkoy meile juba terve grammatilise ehitise. Iga keele grammatika sisaldagu: 1) fonoloogia (foneemide süsteem), 2) morfoloogia (morfeemide süsteem) ja 3) morfonoloogia, s. o. uuri-mus, mil määral iga keel fonoloogilisi vahendeid kasutab morfoloogiliselt. Fonoloogilise struktuuri muutus, mille vaatlemine kuulub ainuüksi fonoloogiasse, võib nimelt muuta ka sõnabaasist või sellega liituvaid tuletusosi, mille tõttu tekivad näit. inglise *foot* ∞ *feet*, *drink* ∞ *drank* jne. Sarnased fonoloogilised muutused morfoloogilise otstarbega etendavad ju eriti tähtsat osa näit. ka soome-ugri keeltes, mis nii rikkalikud igasuguste 'astmevahelduste' poolest. Kõigi säärase nähtuste jaoks on Trubetzkoy loonud eri süsteemilahtri, nimetades seda morfonoloogiaks.

Meie keeleajalugu koosneb uue kooli õpetuse järgi üksteise peale lükitud sünkroonilise süsteemi kihtidest. Iga kihi tundmaõppimiseks vajame eelmise tundmist. Mis aga üht keelt eraldab või ühendab (sugulussidemetega), see ilmneb alles teatud keele morfonoloogias. Säärasel kombel on uus kool püüdnud kaotada vastolu sünkroonilise ja diakroonilise grammatika vahel, mis esineb veel F. de Saussure'i juures ja mille kõrvaldamine näit. ka Schuchardi'le sünnitas raskusi. Fonoloogiline meetod oli nõnda siis 'Genti koolil' püüdnud ainult sünkroonilise vaatlemisviisiga käesoleva ajavahe-miku ulatuses. Alles 'Praha kool' katsetab ka diakroonilise fonoloogiaga, püüdes oma sünkrooniliste meetoditega analüüsida ka vanemaid keeleperioode.

Tähendasime, et uue kooli meetodiliseks peatunnuseks on struktuuriline keeltevõrdlus, geneetilisele sugulusele või ajaloolisele tagaseinale vaatamata. Selle meetodi peasihiks on analüüsitava keele-ehitise iseloomujooni võimalikult kujukalt esile tõsta. Kui uuel koolil tõesti õnnestuks avastada kindlaid struktuuriseadusi, tähendaks see suurt meetodilist edusammu meie keeleteaduse ajaloos. Peame siiski tähendama, et selle uue süsteemiharu hooldajate huvides on seni teoreetiline külg olnud esiplaanil. Senine fonoloogia kui uue süsteemiharu arenemiskäik on meie mõisteid keele elust küll laiendada püüdnud uue terminoloogiaga, kuid tooresmaterjali läbitöö-

¹ Sur le morphologie. (Travaux I).

tamises ei ole seni ometi mitte veel saavutatud tarvilikku sügavust. Koguni veel enam — uuele koolile on otsekohe etteheiteid tehtud, et ta oma põhimõtteliste üldistustega on sageli laskunud pinnale, kus maksab ainult usk ja veendumus¹.

Uue kooli lõpule-arendamises võib aga tekkida veel mitmeidki raskusi. Kõigepealt hääldamisprotsessi funktsiooniline külg. Vene fonoloogid näivad siin funktsiooni tähtsust ülehindavat ja rõhutavad selle otsustavust iga häälikumuutuse puhul. Nähtavasti on siiski rohkem õigust B. T r n k a'l, kes oma eelpool-nimetatud artiklis tähendab: „*Il y a lieu de reconnaître, pour une période donnée d'évolution, des changements phonétiques, où les facteurs fonctionnels ne jouent qu'un rôle de second plan, ou même qu'un rôle toute pas-sif.*“ Võime ehk koguni küsida: Kui palju on siis neid foneetilisi nähtusi, kus me võime funktsiooni selgesti piiritella? Kas need passiivsed juhud ei olegi viimati mitte ülekaalus?

Esimeseks uue kooli praktiliseks tuleprooviks peetakse Trubetzkoy uurimust polaabi grammatika üle², kus püütakse rekonstrueerida mitte ainult foneetilist, vaid ka fonoloogilist polaabi keele süsteemi, ja nimelt sünkroonilise meetodiga, nii et ajaloolist vaatlust tarvitatakse ainult neil puhkudel, kus on tarvis kindlaks teha polaabi häälikute vahekorda algslaavi keelega. Teatavasti on aga selle väljasurnud slaavi keele jäänused kirja pandud sakslaste poolt 18. sajandil nii võimatult kirjaoskamatult, et senised polaabi keelte grammatikakatsed A. S c h l e i c h e r'i ning poola slavisti T. L e h r - S p t a - w i n s k i' poolt on andnud püsivaid tulemusi ainult üldistes piirjoontes. Kuna aga fonoloogilise süsteemi koostamiseks teatud keeles on eeltingimuseks täpne foneetiline kirjeldus, siis võime sellest küll järeldada, et just surnud, puudulikult säilinud keelte puhul funktsioonilis-struktuuriliste küsimuste lahendamine võib osutada väga küsitavaks lihtsa sünkroonilise meetodiga, kui seal muud meetodid appi ei tule.

Teise põhimõtteliselt huvitava katse on teinud hiljuti R. J a k o b s o n³, kes püüab tõestada mitmesuguste Euraasia rahvaste keelelisi ühisjooni ja leida selle juures ka osalist teaduslikku põhjendust poliitilisele, nn. euraasialisele liikumisele, mis pidavat ms. olema esimeseks etapiks tagasipöördumisel

¹ Vrd. näit. Praha konverentsi arvustust A. B e l i č i't ajakirjas *Južnoslovenski Filolog* X (1931), lk. 186 jj.

² T r u b e t z k o y: *Polabische Studien* (Wien 1929, Sitzungsberichte 211/4, lk. 167).

³ R. J a k o b s o n: *K charakteristike evrazijskogo jazokovogo sojuza*. Paris 1931.

leninismist¹. R. Jakobsoni improvisatsioonist näeme siis väga kujukalt, kui raske on täpselt piiritella üht keelelist ehitist. On ju viimasel ajal raskeid süüdistusi tõstetud noorgrammatikute, 'eranditu häälikuseaduse' vastu, ja just fonoloogid ise on alati rõhutanud, et nende uus lingvistika on loodud 'kaoses, mis tekkis opositsioonist noorgrammatikute mõtete vastu'. Aga kui juba üksikus häälikuseaduses kaheldakse, võib-olla peame siis seda skeptilisemad olema üldiste süsteemiseaduste vastu, olgugi et uus kool rõhutab, et ta võideldes noorgrammatikute vastu püüab just säilitada keeleteaduses seaduspärasuse põhimõtet.

Uue kooli peahuvitavus seisab selles, et ta püüab sünkroonilist lingvistikat välja arendada. See võib just murrete uurimisele osutada väga tulusaks. Soovitame seepärast tähelepanuga jälgida uue kooli edaspidist ideelist ja teostuslikku arengut ning tähendame lõpetades, et fonoloogilisi küsimusi kaivatsetakse rahvusvahelisel foorumil ette konnda uuesti tuleval suvel Amsterdamis peetaval foneetikute konverentsil.

Praha.

P. Arumaa.

Eesti keks, käks, köks, sm. keksi jne. 'bootshaken'.

Soome sõna *keksi*, mille Renvall tõlgib ladina keelde 'contus l. corvus in cymbis, pertica l. furca hamata, qua quid comprehenditur' ja saksa keelde 'bootshaken, langstieliger haken', on näit. Ahlqvist, Kulturord 212 (Kulturwörter 240), seletanud laenuks sellest skandinaavia sõnaperekonnast, mida esindavad roots. *käx*, idarootsi *murð. käks* 'bätshake, harpun', muin.-roots. *kækse* 'hake, krok', taan. *kex* 'hake, bätshake' ja norra *kjeks* 'krok med skaft'. Thomsen, BFB 258, ei pea võimatuks vastupidist laenamissuunda (sm. > germ.), ja Saxén, Finska länord i öst-svenska dial. 144 (a. 1898), viidates sm. verbile *keksiä* 'med bätshake söka l. uppfånga, spana, undersöka, forska, finna, upptäcka', mida ta peab soome keele algupäraseks sõnaks, ja tähendades, et mainitud skand. sõnade etümoloogia on

¹ Ülevaatliku kirjelduse neist ideedest kui ka R. Jakobsoni taotlusist pakub 'euraasialaste' maadeteadlase P. N. Savickij' artikkel Pariisi ajakirjas *Le monde slave* (1931, I, lk. 364—378).

üsna selgusetu, peab samuti, kuigi kaheldes, tõenäolisemaks laenamissuunaks sm. > germ. Hellquist, Svensk etym. ordb. sub voce *käx*, ühineb Saxéni arvamusega (refereerides muide seda arvamust valesti), kuid mainib siiski Falk-Torp'i järele üht ebakindlat skand.-pärast etümoloogiavõimalust (*käx* < roots. murd. *kakk* 'förlöjning, selpinne'). Setälä, Bibl. Verz. 40 (= FUF XIII 382), peab soome ja skandinaavia sõnade vastastikust suhet selgusetuks.

Kõnesoleva soome sõna vastet tuntakse ka eestis ja liivis: e. (Wied. Wb., Saarem.) *köks*, -i 'harpune', (Jämaja) *käks*, *käksi*, (Kihnu) *köks*, *köksä* 'bootshaken'; on ehk võimalik, nagu Toivonen, Tromsö Museums Skrifter II 302 (1928), tähendab, et ka e. (Wied. Wb.) *koks*, -i 'bootshaken' kuulub siia; lv. *kekš* 'bootshaken'. Liivist on sõna laenatud läti keelde, vt. Thomsen l. c. ja Endzelin, Lett.-deutsch. Wb. sub *k'eksis*. Kõnesolev substantiiv on siis kõigil Balti mere randadel tuntud merikultuur-termin.

Soome keeles on *kekxi*-sõnal muidki tähendusi kui ülalmainitu. Juba Juslenius'e Sana-Lugun Coetus seletab seda ladina keeles sõnadega 'pertica, contus', millest esimene tähendab 'ritva, teivast' ja järgmine peale 'kekxi' ka 'tuura, ritva, millega lükatakse paati edasi põhja toetudes'. Lönnrot'i sõnaraamat tõlgib *kekxi* 'båtshake' kõrval rootsi keelde ka sõnadega 'krabb, spak, instrument att dragga ngt ur vattnet' ja edasi 'torfhacka, gräfta' (kõblas). Selliseid ja lisaks mõningaid muidki *kekxi*-sõna tähendusi on konstateeritud praegustes soome murretes; kõige tavalisema 'bootshaken'-täheenduse lisaks leitakse sealt järgmised: 1) 'kanki, jolla vieritellään kiviä ja hirsyä (= Uusim. protti ja kagu-sm. loma)' — Kesk- ja Põhja-Savo; 2) 'tuohija olkikattojen malkain kiinnityslaite' (kuju ja ala tundmata); 3) 'kinturi, kiikki, s. o. köyden varaan kiinnitetty kalikka, johon teurastettu eläin ripustetaan nylkemisen ajaksi' — Heinola, Iitti; 4) 'kiinnipitävä linkku pyydyksessä, jonka nimi on vipunen' („Lintu jääp kekxiä jaloistaa") — Iitti; 5) 'turpeiden pienimiseen käytetty pitkävartinen kuokka, 1- tai 2-haarainen perunannostokuokka, yksinkertainen käsihara' — Perniö, Halikko; Perniös ka verb *kekxi(n)* 'kuokin kekxiällä'.

Soome sõna 5. rühma tähendusi meenutavad eesti alal kõige ligemalt Põltsamaa *keks* 'riist küna õonestamiseks' ja lisaku *köks*, *-i* 'palgi koorimise kirves'.¹

Kõiki ülalmainitud kõnesoleva läänemere-soome substantiivi tähendusi ühendavaks jooneks võidakse pidada mingisugust konksutaolist, kahvlisarnast kuju, eeldades et Jusleniuse mainitud ja soome murdeist nr. 1 all esitatud '(sirge) teiba, kangi' tähendus on sekundaarne.

Eesti keeles leidub kõnesolnud sõnaperekonnaga häälikuliselt peaaegu identne sõnapesakond, mis siiski tähenduslikult erineb seevõrd, et selle ühendamist *käks*, *köks*, *keks* 'bootshaken jne.' sõnadega ei ole seni avalikkuses peetud võimalikuks. Mõtlen ms. järgnevaid sõnu: e. (Wied. Wb.) *keks*, *-i* 'schnelles, hinkendes gehen', *keks-Ann* 'spotname für ein hinkendes weib', *keksima* 'auf den zehen trippeln, hinkend, schnell gehen'; (Tallinnas, mag. Paul Ariste' teatel) *keks-kasit* 'mingi lastemäng, kus hüpatakse ühe jalaga teatud kindlakujulise, mahajoonistatud joonise sees'; (Jämaja) *keks*, *keksi* adj. 'uhke, uhkustaja', *keksima* 'uhkustama, kiitlema'; (Häädem.) *keksima* 'tasakesi käima'. Lisaks mainitagu sm. (Lönnr. Lisav.) *keksauttaa* 'ästadkomma en hastig rörelse, helsa artigt', *keksi* adj. 'flitig, fiffig, händig'. Sellest ühendusest on vaevalt tarvilik eraldada sm. *keksä*-sõna, mida Lönnoti sõnaraamat tõlgib rootsi keelde 'utstående läge': „korvat keksällään“, ja mis oma lõppvokaali poolest liitub ülalmainitud e. Kihnu kujuga *köks*, *köksä*. Et 'konksu, kahvliit' vms. tähendava sõna tuletised siiski võivad areneda väljendama nii 'käimist' kui 'uhkustamist, kiitlemist', selle võimaluse näiteks esitatagu järgnev paralleeljuhtum.

¹ Mõõda minnes olgu tähendatud, et siingi on üks soome edelamurrete ja eesti keele selliseid sõnastikulisi sarnasusi, millel ei ole vastet muis soome murdeis. Just lisaku võrdluspunkti on huvitav, kuna ta on neid vanu edela-soome—k i r d e—eesti suhete keelelisi tõendisi, mida tänapäeva arheoloogia ootab keeleteaduselt (vt. Tallgren, Suomen muinaisuus, 1931) ja mida edaspidi arvatavasti võidakse näidata rohkesti. Siin olgu mainitud juhuslikult tähelepannud, samuti primitiivse esemelise kultuuri alale kuuluv kõrvutamine: e. Kod. *patsas* 'tulease, kolle' (K a s k - S a a r e s t e, Lisasõnastik, Jätk I) ~ sm. Pyhäranta *pařas* 'tulsiija, liest'.

E. (Jämaja) *ark*, *-oi*: 'kaheharuline puu, mille otsa valmiskootud võrk sõlmitakse', *kajü a.* 'kaheharuline kaevuvinna post', *takkü a.* 'taku ketramise juures harilik oks, mille otsa takud pannakse', „*arüst sädik märg*“ („*arudest sädik märg*“) = 'harudest...' jne. (Wiedemann'il palju tähendusi, kus kõiki ühendavaks jooneks on vastava eseme harulisus);

sm. *harkki* (Säkylä, Karkku, Jämsä) 'rohdintutin kiinnitys-laite rukissa', (Eurajoki, Akaa) 'hirrenliitoshaarukka' (ühe palgi otsas tapp, teise otsas hark, kuhu tapp paigutatakse), (Heinola) 'kuusesta tai katajasta tehty perunannostokuokka', (Iitti) 'monipiikkinen perunannostokuokka', (Pälkäne) 'pitkän riuvun päähän kiinnitetty haarukka, jolla metsää laskettaessa „harkitaan“ eli mitataan kasvavien puiden rungon paksuutta', (Laukaa, Muurame) 'seiväshaarukkain kannattaman telineen varaan ladottu, talveksi säilytetty lehdespino', (Luumäki) 'eräänlainen herneenkuivuuteline', (Kuorevesi) 'poikittaisin tapein varustettu heinäseiväs', (Säkkijärvi) 'verkonkudontateline, toisessa päässä haarukka, toisessa, jonka päällä istutaan, litteä levennys';

vadj. (Joenperä, Tsvetkov) *harkkiä* 'sammuma, astuma', 'шагать': „*sgtamehet harkita kujal*“, „*harkkijes pästi üli sõ*“; *hark/et*, *-kama* 'шагать, шагнуть': „*harkka üli tsün-nüse*“; *harkkamuz* 'samm', 'шаг': „*harkkamuse saddukeij kanave*“;

e. (Setu, Satseri) *harkkelema* 'edvistama': „*tütrišku harkleze*“.¹

¹ Selgi sõnaperekonnal on germ. alal vaste, mille suhet ülalesitatud läänemere-sm. *harkki*-perekonnaga pole kerge seletada: roots. *harka* 'räfsa' < kesk-sks. *harke* > taan. *harka* 'rive, harv med jerntænder' (Hellquist l. c., Торг, Nynorsk etymol. ordb.). Selle võimaluse vastu, et küsimuses oleks meiepoolne laen germ. keeltest, kõnelevad läänemere-sm. sõna ja tema tuletiste väga differentseerunud ja primitiivsed tähendused. Thomsen ongi, nagu teada, arvanud BFB 248, et *harkki* oleks tuletis sõnast *hara* (> *haara*). Tähelepanev on ka, et sm. *harkko* tähendustes 'kulman muutoinen lovi' ja 'monihaaralnen (marja)terttu' on nii kujult kui tähenduselt *harkki* lähedal. — Sm. verbi *harkitsen* 'uttänka, prüva, för godt finna, uppskatta' on Paasonen, Mordw. Chrestom. 133 ühendanud otse mrdE sõnaga *tsarkod'ems* jne. 'einsehen, vernehmen, verstehen, begreifen, erraten'; lmsm. seisukohalt

Kui kõrvutus e. *keks*, *käks*, *köks*, sm. *keksi* 'bootshaken' jne. ~ e. *keks* 'schnelles, hinkendes gehen', *keksima* 'uhkustama' jne. peab paika, siis see omalt poolt toetab seda käsitust, et algul loendatud skand. sõnad on laen läänemere-soome keelest. Selle poolt kõneleb ka seik, et käsitletud vesiliiklemistermini vastete tähendused läänemere-soome keeltes on mitmekesisemad kui skand. keeltes. Tõsi küll, algul mainitud roots. *käx*-sõna murdevasteil võidakse konstateerida muidki tähendusi kui eelpool loendatud, kuid need esinevad peaaesjalikult soome ja eesti keele vahenditus naabruses: (Turu saarestik, Nauvo) *tsäks* 'puukonks, millega tõstetakse mõrdu merest', (ibid., Kemiö) *tsäksö* 'väikestvõitu kirves' (seevõrra kui seda tuletist ei tule pidada kõnesolevast ühendusest hoopis lahus, vrd. *Vendell* l. c.), (Pohjanmaa, Purmo) *tsäksyks* 'konksutaoliselt varrega varustatud kirves, mida tarvitatakse puu õonestamiseks', (Nauvo) *keks* 'puuanumate õonestamiseks tarvitatud kirves', (Pohjanmaa, Maksamaa) *tšek* 'hang, millega rehetas viljavihud antakse kätte sellele, kes neid asetab parsile', (Eesti, Noarootsi) *käks* 'lühikasvuliste inimeste pilkenimi' (*Vendell*, *Ordb. över de östsv. dial., Wessman, Samling av ord ur östsv. folkmål*). Siiski ka Rootsist, Põhjalahe läänerrannal asuvas Helsinglandi maakonnast on üles kirjutatud *käkksa* 'kolme konksuga hark („ram“), millega kraavist tõstetakse turvast' (*Rietz, Svenskt dial.-lex. 1867*) ja norra keelest verb *kjaksä* 'kirvega raiuma' (*Vendell* l. c.)¹

Lauri Hakulinen.

ei takistaks siiski miski pidamast sm. verbi identseks selle *harkitsen*-verbiga, mis tähendab ühes kohas 'draggä upp från sjöbotten', teisel 'mitata puun paksutata harkilla' (vt. ülimal) ja mis on *harkki*-sõna „instrumentatiivne“ (termini kohta vt. *Cannelin, Suomi V 10:31*) tuletis.

¹ Ses kirjutises esitatud eesti muredetsitaadid, kui ei ole teisiti märgitud, on pärit Akad. Emak. Seltsi arhiivist ja soome omad Sanakirja-säätlõ kogudest.

Selgitusi märkide tarvitamise kohta.

Arvestades trükkteostes esinevaid järjekindlusetusi teatavate kirjamärkide tarvitamises, esitab Akadeemilise Emakeele Seltsi juhatus¹ neis asjus järgnevad juhised.

1. Apostroof perekonnanimeses.

Eestipäraste perekonnanimede kohta on teatavasti maksev reegel — käänata neid alati nagu vastavaid üldnimesid, ning sellega ühenduses teine reegel — perekonnanimede käänamisel kõigis käändeis peale nominatiivi eraldada apostroofiga tüve nimetavalist osa, kui selle tähttäheleline kuju on püsinud (vt. EK 1926).

Kuna maksev apostroofi-reegel on mõeldud kasutamiseks tarbekorral, siis annab see põhimõtte võimalusi apostroofi tegelikku tarvitust lihtsustada. (See ei puuduta loomulikult ametlikke dokumente ega pabereid, kus eranditult² apostroofi-reeglit tuleb läbi viia täiel määral³.)

Apostroofi esinemist harilikus tekstis on soovitatav vähendada võimalikult kõigi perekonnanimede kohta kohandata-vate abinõudega, nimelt järgmiselt:

Kui perekonnanimi ühes kirjutises on kord juba nominatiivis esinenud või mõnes muus käändes ning kord juba apostroofiga eraldatud, siis järgmised korrad võib see nimi kõigis käändeis esineda ilma apostroofita.

See tarvitamiskord on mõeldav nii eestikeelsete kui ka võõrkeelsete perekonnanimede kohta, mille lõpposa kirjutusviis vastab eesti õigekirjutusele ja mille astmevaheldusetus käänamisel ei tule kirjas nähtavale⁴, — näit. nii tüüp *Aaviku* kui ka tüüpide *Fählmanni*, *Kreutzwaldi*, *Kettunen* puhul.

Võõrnimeses, mis lõpevad küll eesti õigekirjutuse päraselt, kuid mille astmevaheldusetus käänamisel tuleb kirjas nähtavale, on aga tarvilik seda teravalt silmatorkavat võõrapärast osa alati apostroofiga eraldada eesti käändelõpust, näit. tüüp (gen.) *Kant'i*, *Scott'ile*.

¹ Kocsseisus: prof. A. Saareste, prof. J. Mägiste, lektor Joh. V. Veski, õpet. E. Nurm, õpet. A. Kask, Ed. Roos ja E. Trinkman-Elisto.

² Eranditult = kõigis sõnatüüpides (nom. kuju püsimisel).

³ Täiel määral = kõigil esinemiskordadel (nom. kuju püsimisel).

⁴ Teatavasti võõrkeelsed perekonnanimed ei allu käänamisel astmevaheldusele, vaid nende nimetavaline kuju jäetakse alati muutmata.

Apostroofi ärajätmise võimalus ei saa kõne alla tulla nende perekonnanimedega ega muudegi pärisnimedega (ja üldse võõrkeelsete sõnadega) käänamisel, mille lõpposa kirjutusviis ei vasta eesti õigekirjutusele, t. s. mille lõpposas leidub mittehääldatavaid tähti, näit. *Voltaire'i*, *Shakespeare'i*, *Diderot'le*, *Bordeaux's*.

2. Lühendite tarvitamine.

- a. Sidekriips sõnalühendis ja lühendi türevokaal.

Käändelõpu ühendamisel sõnalühendiga tuleb tarvitada sidekriipsu, mitte aga apostroofi ega koolonit. Nii siis: *AES-i*, *ÕS-u* (~ *ÕS-i*), *EK-s*, *A-l*, *nom-s*, *lk-l*, *nr-ga*, mitte *AES'i*, *ÕS'u*, *EK's*, *A'l*, *nom's*, *lk'l*, *nr'ga* ega *ÕS:u* (Õigekeelsuse-sõnaraamatu), *EK:s*, *A:l*, *lk:l*, *nr:ga*.

Seejuures esineb tüve lõppvokaal sõnadena väljaloetavares lühendites tarbekorral ainult lõppudeta käändeis (ains. gen-s, teat. sõnatüüpides ka part-s ja ill-s, kus nende lõpphäälik ei erine gen-i omast), kuna lõppudega käändeis seda ei tarvitata. Nii siis:

küll *nr-i*, *khk-a* (tarbekorral!), *nom-i*, *gen-i*,
kuid *nr-t*, *nr-st*, *khk-le*, *nom-s*, *gen-st*.

Lühend sümbolites, mis moodustatud sõnade esitähedest (samuti nimede ühetähelistes lühendites), kui need väljalugemisel lõpevad vokaaliga, ei tule ka genitiivis vokaali tarvitada. (Muudel juhtudel — väljalugemisel konsonandiga lõppevates — eelmise reegli kohaselt gen-s vok., muis käändeis ainult käändelõpp.) Näit.:

mitte *A-u* raamat, *EKLA-i* kogud, *V-i* väide, *EK-e* sisu, *MT-ale*, (= vast. *Aaviku*, *Eesti Kultuuriloolise Arhiivi*, *Veski*, *Eesti Keele*, *Murdetoimkonnale*),

vaid *A*. raamat, *EKLA* kogud, *V*. väide, *EK* sisu, *MT-le* (lugeda vast. *ve*, *e-ka*, *em-te-le* või ka sõnadena täiel.).
Kuid: *ERM-i*, *EEKS-i* ja *ERM-l*, *EEKS-le*, *EKS-ga*.

- b. Sõnalühendite kokku- ja lahkukirjutamine.

Kõrvu-esinevaid ning üksteisega ühenduses olevaid ühetähelisi üldtuntud sõnalühendeid tuleb kirjutada kokku (ilma punktideta), kus see arusaamatust ei tekita. Nii siis:

mitte *A.E.S.*, *A.P.S.*, *Õ.S.*, *j.n.e.*, *jj.*, *jt.*, *j.m.s.*, *j.m.t.*, *m.s.*, *n.n.*, *u.k.j.*, *v.m.m.*, nagu üldiselt tarvitati varemalt, vaid *AES*, *APS*, *ÕS*, *jne.*, *jj.*, *jt.*, *jms.*, *jmt.*, *ms.*, *nn.*, *ukj.*, *vmm.*, mis on ka viimasel ajal levimas.

Kui aga kokkukirjutamine põhjustab arusaamatusi, näiteks, kui üks sõna väikestest algustähtedest on vokaal (*n.ö., m.a., s.a., s.o.*) või kui neid muidu võiks pidada ühe sõna kõrvu-olevaiks algustähtedeks (näit. *s.t., t.s., p.l.*), siis tuleb neid kirjutada lahku, arvestades kujunenud traditsioone.

c. Punkt sõnalühendeis.

Sõnalühendid, nii ühe- kui enamtähelised, kui need on kirjutatud eraldi, lõpevad igaüks punktiga (näit. *e., lk., s.t., p. l., m. a., R., e. Kr.* jne.), kui neid pole eriti välja kuulutatud punktita lühenditena (nagu eesti kohanime-lühendid, mida võetagu sümbolitena, näit. *Hlj, Hls, Pai, Ta, Se* jt.) või kui neis ei esine sõna viimane täht (nagu *lk-d, nr-d, krj-s*). Punktita esinevad mõõtude ja kaalude lühendid, kui need on rahvusvahelisel kujul (nii *cm, mm, l, kg, sec.*).

Kui sõnalühendeid kirjutatakse kokku, lõpevad suurtähelised lühendid ilma punktita (*APS, ÖS*), väiketähelised või väikese tähega lõppevad lühendid punktiga viimase tähe järel (näit. *jne., jt., nn., JSFOu.*).

Punktiga lõppeva sõnalühendi ühendamise korral käändelõpuga tuleb aga punkt lõpust (= vahelt) ära jätta, sest käändelõpu lisamisega omandab lühend enam sõna iseloomu, kuna sõna poolikust näitab küllaldaselt sidekriips.

Nii siis: *lk., khk., nom., gen., nr.,*

kuid: *lk-l, khk-s, nom-i, gen-s, nr-s*¹.

Punkt ja sidekriips peavad aga mõlemad alles jääma liitsõnade poolte ühendamise korral, kui esimene pool neist on lühendatud, näit. *per.-nimi, sm.-ugri.*

Märkus: Täiendavalt punkti kohta vt järgmises osas (*d*) järgarvu küsimuses ning sellele järgnevas osas (*e*) käändelõppude ja järgarvu puhul.

d. Lühendite ainsus ja mitmus. Järgarv.

Lühendite tarvitamisel arvudega ühenduses ei väljendata mitmust, ei kirjas ega kõnes (nende väljalugemisel sõnadena), kui mõtte selgus seda ei nõua. Nii siis:

mitte ainult *lk. 12, peat. 7, p. 5, a. 1925, tab. 1, § 8,*

vaid ka *lk. 12 jj. (või jj-d), lk. 2, 4 ja 8, lk. 12—18, peat. 1—7, p. 3—5, a. 1925—1930, § 6—9.*

¹ Muuseas tuleb reeglipärast *nr-s* kju eelistada (sõnast moodustatud) kujule *nr*is ja *n-ris* [*n(umb)ris*] veel seetõttu, et sidekriipsu esinemine sidevokaali asemel annab kiiremat ja kergemalt sõnalühendi muljet, t. s. aitab säilitada sõnalühendi pilti — *nr*.

Lühendi tarvitamisel arvude eel kirjutatakse ning loetakse ühtlasi lehekülje või peatüki jne. numbrit põhiarvuna (= ilma punktita), kus mõtte selgus lugemisel järgarvu ei nõua (vt. toodud näiteid). (Vrd. lühendi esinemisega järgarvu järel, näit. 4. lk., 3.—5. ptk. [*~ peat.*], 1925. a. jne.)

Kui aga lühendis mõtte selguse huvides on tarvis väljendada mitnust (harilikult lauses, ilma arvudeta), siis ei korra ta selleks eestikeelses tekstis tähti, vaid lisatakse lühendile mitmuse nimetava tunnusena *-d* ja eraldatakse see lühendist sidekriipsuga. Nii siis:

mitte *lk.lk.* või *lkk.*, *hr.hr.* või *hrr.*, *nr.nr.* või *nrr.*, *jj.jj.* või *jjj.*, *aa.*, *ksv! ksv!*, *vil! vil!*, *kt.kt.* jne.
vaid *lk-d*, *hr-d*, *nr-d*, *jj-d*, *a-d*, *ksv-d*, *vil-d*, *kt-d*.

Kui lauses tarvitatakse puhtsümboleid ning ilma juuresolevate arvudeta, siis tuleb neid kirjas kahekordistada ning välja lugeda mitmuses, näit. *need §§, suured %%*.

Märkus: Seni siin toodud juhtlauseid puudutavad ainsuse ja mitmuse nominatiivi. Muid käändeid vt. järgnevas osas (*e*).

e. Lühendite käändelõpud. Järgarv.

Lühendite tarvitamisel lauses, eriti ilma arvudeta, lisatakse neile juurde kergesti loetavuse või sisu selguse huvides käändelõpud ja ka mitmuse tunnus, kui loetavus või konteksti mõistmine neid nõuab; samuti lisatakse käändelõppe ja mitmuse tunnust järgarvule, kui väljaloetav kääne muidu ei ilmne. Näit.: *APS-i* koosolek kestis kaua, kirjutus ilmus *EK-s*, nimetatud *lk-l* ei leidu seda, nimetatud *lk-del* on palju vigu, see esineb ilmunud *nr-s*; tüüp *3-nda* ja *2. segunemine*, (*4-ndal* või) *4. lk-l* (või *lk-l 4*). Kuid näit. lühend võib kirjas esineda *gen-s* ka ilma lõppvokaalita, kui see pole vajaline (nii: selle *lk.* suurus, Kodavere *khk.* piirid, *A.* raamat, *EK* number) ¹.

Mitmuse tunnust (*-d*, *-de*, *-te*) sõnalühendites tuleb liita käändelõpuga, nii et lõpposa ühes sidekriipsuga järgneb ainsuse lühendi (nimetavalisele) kujule, näit. *lk-de*, *lk-dega*, *kt-te*, *kt-tele* jne.

Muiskäändeis peale (punkt *d-s* selgitatud) nominatiivi tuleb *lk.*, *peat.* jm. vastavat numbrit lugeda järgarvuna (t. s. kirjutada vähemalt punktiga, kui mitte käändelõpuga) ka sel korral, kui see arv järgneb lühen-

¹ Gen. lõpu ja üldse tüvevokaali kohta vt. lähemalt p. 2 a.

dile¹ (näit. § 8. või 8-nda nõuded, peat. 5.-s või 5-ndas käsitletud küsimused, punkt 5.-le või 5-ndale juurde lisada). Suure arvude-loetelu puhul on aga otstarbekohasem käändelõppu lisada eelnevale lühendile ja arvusid lugeda siingi põhiarvudena (nagu nom-s), niisama suurte arvude korral, kus järgarvuna lugemine teeks asjata raskusi, näit.: §-s 27, 31, 52—55, 60, 75, 80..., §-s 829, §-le 2765, a-l 1925 pro 1925-ndal a. või 1925. a-l (kirjutada võib viimaseid muidugi ka käändelõputa — a. 1925, 1925. a.).

3. Erisuguste jutumärkide tarvitamisest.²

Harilikke jutumärke „....“ on võimalik asendada lihtsustatud jutumärkidega „...“ kas ühe ~ kahe-sõnalistes tsitaatides või eriti sel korral, kui jutt on sõnast või lausest enesest (näit.: lause lõpul sõna „saama“ on eriti rõhutatud). Erikujulise kirja (näit. *kursiivi*) tarvitamine sõna või sõnaderühma eraldamiseks vabastab üldse jutumärkide panemisest (näit.: asesõna *too* esineb tal sagedasti, ettekanne *Eesti deklinatsioonijaotusest* tekitas vaidlusi).

Sõna tähenduse või tõlke eraldamiseks tarvitatakse ülakomasid ('...') või '...'' või '...' või '...')³, näit. *kesä* 'suvi', *vanha karhu* 'vana karu', *pake* 'kasvot, poski'.

Akad. Emakeele Seltsi juhatus.

EKS-i Keeletoimkonna otsuseid.

Eesti Kirjanduse Seltsi Keeletoimkonna möödunud koosolekul (5. IV 1932) vastuvõetud keelelistest otsustest esitatakse siin järgmised:

1) Läti perekonnanimesed otsustatakse nominatiivi lõpul olev -s, -š ja -is ära jätta (näit. *Veidenbaum, Schmidt, Endzelin, Berzin, Skalbe, Pluduon, Ulmann*, mitte aga *Veidenbaums, Schmidts, Endzelinš, Berzinš, Skalbes, Pluduonis, Ulmannis*). Erandiks on need kahe silbilised is-lõpulisel nimes, milles rahvusvaheliselt on tarvitusel -is (näit. *Rainis, Jaunis, Lalis*).

2) Tuletuslõpu -us, -is tarvitamiseks esitatakse järgnev juhised:

¹ See näib vastavat ka harilikule kõnelemis- ning lugemisviisile muude käänete puhul peale nom-i. Vrd. p. 2 d.

² Küsimust puudutatakse siin seekord ainult osaliselt, kuna laiemalt jutumärkide tarvitamist kavatakse käsitleda edaspidi.

³ EK-s on tarvitusel siin toodud esimene märkimisviis.

Nimisõnu, mis on tuletatud *tama-* ja *tuma-*verbidest suffiksrite *-is* ja *-us* varal, tuleb tähenduslikult lahus hoida järgmiselt¹: *is*-sõnad väljendavad tegevuse saadust, vahendit või tegevusealust asja, *us*-sõnad aga tegevust, toimimist ennast. Näit. *peletis* = peletav ese või olevus, *ehitis* (näit. maja, hoone), *kirjutis* = kirjapandu, *toimetis* (teatav väljaanne, trükk töö), *väljendis*, *mälestis*, aga *peletus* = peletamine, *ehitus* = ehitamine, *kirjutus* = kirjutamine, samuti *toimetus*, *väljendus*, *mälestus* jne².

3) Liitsõnus täiendsõnana esinevate *us-*, *is-*liiteliste sõnade tarvitamise kohta võetakse vastu järgmine juhis:

Meie kirjakeeles on viisiks saanud genitiivses tähenduses tarvitaminevaid substantiivseid liitsõnade täiendsõnu tarvitada kahel kujul: *se-* ja *s-lõpuga*, tähenduslikku vahet tegemata. Esimese vormi kasuks kõneleb genitiivivormi puhtakujuline säilimine, mis ei jäta ruumi kahemõttelisusele, kuna *e*-ta liitumist toetab moodustuva sõna lühemus. Kuigi säärane kahesugune tarvitamisviis ei tekita üldiselt raskusi, tuleb seda reeglit ometi täpsustada *-se* tarvitamise suhtes järgmistel juhtumitel:

a) *-se* peab jääma püsima, kui täiendsõna tähendab asja või olendit, millele või kellele põhisõna tegevus on sihitud, näit. *naisevõtmine* (naine on see, keda võetakse), *naisevaras* (vrd. *naisvaras!*), *tervisehoid*, *kirjanduselugeja*, *haridusekandja*, *õnnetuse-ennustaja*, *kasvatuse-oskus*, *seeduse-andlus*, *loodusekirjeldus* jne.

b) *-se-* peab jääma püsima genitiivses liitumises, kui *s*-ga lõppev täiendsõna on tarvilik nominatiivse liitumuse väljenduseks; näit. *koguduseliige* (= kogudusse kuuluv liige) ja *kogudusliige* (= kogudus esineb liikmena mingis organisatsioonis).

Raamatute ülevaade.

Eesti kirjandusajalugu tekstides. Toimetanud G. Suits ja M. Lepik. Esimene osa. Akadeemilise Kirjandusühingu kirjastus / Tartu 1932. XVI+160 lk., hind kr. 3,50.

Kõnealune Akad. Kirjandusühingu Toimetiste IV köitena äsja ilmunud uudisteos, mis oli valmistamisel mitu aastat,

¹ Vt. ka varemalt selgitust EK-s 1930, lk. 144. Toim.

² Kuni tähendusliku vahet märkimine vastavate liidetega pole veel täiesti välja kujunenud, võib tarvitada nii üht kui teist, kui see arusaamatust ei põhjusta (näit. *tuletis* või *luletis*, *arvustus* ~ *arvustis*, *mõistatus* ~ *mõistatis* jms.).

pälvib kirjanduse- ja keelehuviliste tõsist tähelepanu. Toimetamispõhimõtete ja lühendite selgitamisele „Sissejuhatuseks“ antud eessõnas (lk. III—IX) järgneb „Kirjanduslooline tagapõhi“ prof. Suutsu sulest (lk. XI—XVI). Selles annab autor tihedasõnastusliku ja kokkusurutud ülevaate eestikeelseist sulekatsetusist a. 1500—1600 vahel, mis sisaldab mitmeidki lisandeid ja korrektsioone tolle ajastu kohta meie tänises trükisõnas (päämiselt kirjandusajalugudes) esinevatele seisukohtadele, huvitavas seoses kiriku-, kultuuri- ja ajalooa. Tekstide-osas (lk. 1—118) esitatakse tekstinäiteid XVII sajandi algusest G. Müller'iga alates ja XVIII saj. lõpust pärineva (a. 1797) „Kulli Jüri kirjaga“ jm. lõpetades. Lisana lk. 119—126 antakse näiteid sama ajajärgu rahvaloomingu-trükinguist, alates a. 1644 tuntud „Piksepalvega“ (Boda Bifer jne.). Teose lõpposa (lk. 127—157) on pühendatud „Kirjandusajaloolisile märkmeile“, milles esitatakse tekstidega esinevate autorite eluloolised ja kirjandusliku tegevuse andmed ühes vastava hinnanguga ning jälgitakse tekstide (ka anonüümsete) algupäraküsimust. Siingi on autoreil mitmel puhul võimalust olnud täiendada, täsmendada või korrigeerida senises kirjanduses maksnud seisukohti (näit. lk. 155 Sapje uinutamise Saul'u autori selgitamisel J. G. Schwaabe' isikus). Iga teksti selgitusosale on liidetud „Juhatuseks“ bibliograafilisi andmeid.

Sellel tekstiteosel on rõhutataavaks hääks küljeks, et tekstid on välja antud tekstikriitiliselt, kusjuures on kõrvaldatud ilmsed originaali trükivead. Vastavad parandused on registreeritud omal kohal joone all, säälsamas on antud rohkesti vana kirjakeele raskestimõistetavate sõnade seletusi. Väljaande maitsekuse tõstmiseks aitavad suuresti kaasa tekstisse paigutatud vanade eesti trükitoodete vinjetireproduktioonid.

Teos on hoolikalt toimetatud. Korrektuurilugeja on oma töö hästi teinud. Tekstireproduktioonid, niipalju kui neid on võimalust originaalidega võrrelda, on üldiselt täpsed. Silma on puutunud väike tekstiväljajätt lk. 73 rida 19—20 (A. Thor-Helle' grammatikast), kus seisab ... agga les wottab jedda tähhele panne pro , . . agga les usjuh jedda, ja les wottab jne. Kahetsetavalt on mõnes joonealuses sõnaseletuses juhtunud eksitus või ebatäpsus: lk. 11 r. 19 tõdelid on pigemini = 'täielik' (mitte 'tõelik', nagu seletatakse); lk. 37 r. 29 fundinud = 'kohut mõistnud' (mitte 'karistanud'); lk. 39 fuffel Ja nuuffel 'kuulates ja trotsides (?)' ei saa vist olla õige, kuna nuulma van. kkl-s esineb tähenduses 'arvama' (vrd. sm. luulla); lk. 86 r. 46 mundele kuju ei tarvitseks tingimata pidada trükiveaks (parandatud muudele; vrd. Põhja-

Tartumaa murdekuju *mundele*). Muide subjetiivse arvamusena võiks tähendada, et joonealuseid sõnaseletusi oleks võinud olla veel mõnevõrra enamgi (näit. vana kk-lt iseloomustav fumb 'kes' on seletamata jt.), et tekstide mõistmist kergendada.

Teose keeleline külg, nagu seda Akad. Kirjandusühingu väljaandelt tuleb oodatagi, on korralik. Siiski nagu ei sobiks meie praegusesse kirjakeelde juhuslikult märgatud *tähelpanek* (lk. III) pro *tähelepanek* ja (lk. 155) *lihtlabaseni looduskirjelduseni* pro *lihtlabase looduskirjelduseni*.

„Eesti kirjandusajalugu tekstides“ on kõigiti teretulnud meie raamatuturul, on hädatarviline vahend kirjandusajaloo õppijaile ülikoolis ja õpetajaile keskkooles, nagu eessõnas nimetatakse. Ta mitte ainult „sobib ka muidu huvitatud ja teadliku lugeja kätte“, vaid enamgi — on võimeline andma vaimlist naudingutki teadlikule lugejale neis piirides, milles vanim eesti kirjandus seda üldse suudab. Meil on olemas tõsi küll juba ennegi üks vana kirjakeele tekstidepublikatsioon, Akad. Emakeele Seltsi väljaandel ilmunud A. S a r e s t e' ja A. R. C e d e r b e r g'i „Valik eesti kirjakeele vanemaid mälestisi“ I—II, mis oma kaugelt laiema ulatusega ja rikkalikuma tekstivalikuga eriliselt keelest huvitatule annab mitmekülgsema ülevaate eesti keele arengust XVI sajandi algupoolelt piibli 1. trüki ilmumiseni (a. 1739). Kuid viimane on toimetatud koguni teistel põhimõtetel, täpse originaalidetrükinguna, ilma tekstikriitiliste ja sisuliste kommentaarideta, ning on seetõttu laiemale publikule raskelt käsitsetav, rääkimata sellest, et ta loomulikult eneses sisaldab rohkesti puhtkeelelist muinasvara, mille vastu huvi peab eeldama ainult keeletespialistil. Igatahes on mõlema toimetamis põhimõtteil erineva tekstidekogu rööbitine olemasolu õigustatud ega tule kõnealusele uuele vaadata kui senise tarbetult korduvale teisikule või rivaalile, nagu neid kaht teost ligemalt tundmata võidaks arvata.

J. Mg.

Tallinna kodanikkude raamat 1409—1624. Toimetanud Otto Greiffenhagen. Tallinna Linnaarhiivi väljaanded nr. 6. Tallinnas, 1932. Tallinna Eesti Kirjastus Ühisus. (Das Revaler Bürgerbuch 1409—1624.) 174+XVI lk., 14×22 cm.

Käesolevas publikatsioonis avaldatakse uurimismaterjaliks Tallinna kodanikeks vastuvõetute nimed ühes kõigi teiste andmetega ja märkustega, mis on kantud kodanikuvande andmise ja kodanikuraha maksmise puhul kodanikkudevande raamatusse 215 aasta kestes. See „Bürger-Eydt-Buch“ aastaist 1409—1624 on vanim kodanikkude nimistu, mis olemas Tallinna linna-arhiivis. Peale avaldatu on Tallinna linna-arhiivis veel teine „Bürger-eidbuch“ aastaist 1624—1690 ja kolmas aastaist 1690—1889. Aastal 1889 pannakse Vene valitsuse

poolt maksma uus valitsemis- ja kohtukord, kus siis ka kodanikkude-
raamatu pidamine lõpetatakse.

Sellesse vanimasse Tallinna kodanikkudevande raamatusse on kantud ligi 5000 nime, millest tunduv osa — umbes 300 — on keeleliselt eesti või (harva) soome algupära. Suurem hulk raamatus olevaid nimesid on saksa- ja rootsikeelseid, üksikud nimed ka vene- ja poolapäraseid. Seal esineb selliseid enam või vähem kindlalt eesti-keelseid kodanikunimesid nagu: *Kerkouwe* (?) 'kirikuõue' (lk. 3), Hans *Kuzike* (5), Hans *Katwille* (5), *Clawes Messenkulle* (7), Hans *Turle* (6), *Vicke Howenpe* (?) 'hõbepea' (11), *Hinrik Oedenpe* (12), *Clawes Metzekulle* (13), *Jakob Tonti* (16), *Peter Tonty* (21), *Mathias Tonty* (22), *Oleff Tont* (26), *Peter Monyck* (?) 'mõnik' (21), *Michael Mulk* (23), *Andres Kaske* (26), Hans *Sussy* (27 ja 28), Hans *Susi* (79), *Jurgen Kolle* (37), *Peter Worst* (49), *Berthold Kulle* Oziliensi (40), *Marten Tam* (49), *Jakob Tamme* (83), Hans *Pulck* (83), Hans *Tyr* (83), Hans *Tyr* (91), Hans *Tir* (101), *Matthias Magge* (90), Hans *Sirke* (90), *Matthias Kull* (91), Hans *Kull* (92 ja 98), *Jakob Köll* (93), *Heinrich Kuick* (99), *Erich Kitz* (100), *Bartolt Oinas* (101), *Abraham Kaß* (102), *Marten Jennes* (103) jt. Muistseid eesti isikunimesid väljaandes ei esine (küsimus on, kas niisuguste hulka kuulub paaril korral esinev *Janus*). Paaril korral esineb perekonnanimel asemel eestikeelne omadussõna nagu *Pax Symon* (73 ja 78) ja *Must Merten* (78). Nähtavasti on tarvitatud niisuguseid hüüdnimesid siis, kui kodanikul pole olnud perekonnanimel. Mõnikord märgitakse sel juhul ka rahvus, näit. *Ghunner zwede* (7), *Andreas eeste* (7), *Janus eyn eeste* jt. Eesti rahvust mainitakse küll ainult neil kahel juhul. Õige sagedasti on nime järel amet, näiteks *Bartholomeus knoeckenhouwer* (3), *Mathias schomaker* (3), *Jacob bruewer* (7) jt.

Juba puht-keeleliselt pakuvad need nimed hulga materjali eesti keele ja eesti nimede uurimiseks, sest tolleaegseid materjale pole meil just palju, ega ole nad ka arhiividest toorel kujul kergesti kättesaadavad.

Rohkem huvi ja võimalusi pakub avaldatud materjal kahtlemata Vana-Tallinna isikute- kui ka põhikorra-ajaloo uurijaile. Raamatu eessõnaski juhib autor tähelepanu seniste uurimuste puudustele. Senised uurijad, käsitledes Vana-Tallinna elanikkude koosseisu ja päritolu, on teinud endile ekslikult eelduseks, et Vana-Tallinna elanikkude koostis pole erinenud kuigi palju Põhja-Saksamaa, näiteks Lüübecki, linnade omast. Nende uurimuste tulemused ei põhjene ega toetu Tallinnast enesest pärit olevaile kriitiliselt läbitöötatud materjalidele, vaid on pigemini analoogilised järeldused Põhja-Saksa linnade elanikkonna uurimiste eeskujul.

Puht-geopoliitiliselt juba pidi Tallinna elanikkond kujunema hoopis teistel alustel kui Põhja-Saksamaa linnades.

Üldiselt näib olevat, et Tallinna elanikeks võeti vastu kõik, kes olid andnud kodanikuande ja olid maksnud kodanikuraha, kuid õigused polnud kõigil kodanikel siiski ühesugused. Nii näiteks ei olnud paljudel pruulimisõigust, milline tingimus on märgitud ka kodanikkudevande raamatusse, näiteks *Hans Patwille h. i. c.* (=habet ius civile) (3), kellel on nähtavasti kõik õigused, kuid väga paljudel on *h. i. c., sed non debet braxare* või *vnd en sal nycht bruewen*. Eestlaste kohta selgub niipalju, et nad kõige sagedamini on olnud ehitusmeistrid — kivitöölised ja et neid mõnikord on võetud linna-kodanikeks vastu terve rühm korraga. Kas need rühmad on moodustanud mingi töökartelli, seda nimistu ei selgita.

Sissekanded raamatusse aastaist 1409—1426 on dateeritud ainult aastatega. Päevadaatumeid pole. Alates 1426-ndast aastast on sissekanded dateeritud pühakutepäevadega, näiteks *Hans Nezemer is b. gew. f. 2. a. post Margarete* (19), mille järele raamatu toimetaja on arvestanud praegust normaaldateerimisviisilist aega ja lisanud selle iga niisuguse daatumi puhul juurde nurksulgudes — käesoleval juhul [*Juli 16.*]. „Bürger-Eydt-Buch'is“ eneses algab praegusaja dateerimisviis üldiselt 1525. aastast.

Raamatu lõppu on ülemõpetaja A. Plaesterer koostanud täie-iiku raamatus esinevate nimede- ja ametiteregistri, mis hõlbustab raamatu tarvitamist.

A. T-aa,

Töömait.

Tähelepanekuid ühe soome üliõpilasosakonna etnograafilis-keeleteaduslikult uurimisretkelt.

Osale soome üliõpilasosakondadest on saanud viimastel aastatel traditsiooniks korraldada oma maakonna piirides selle mineviku uurimist taotlevaid teaduslikke uurimisretki. Niipalju kui allakirjutajal nende töökavast teada, on need kõik töötanud peamiselt keele ja etnograafia uurimise alal (kui viimast tõlgendada laiemas mõttes, mis haarab ka rahvaluulelisi ja sotsioloogilisi küsimusi), kuna muud rahvuslike teaduste alad (näit. ajalooliste traditsioonide kogumine) on jäänud enam kõrvaliseks.

Et meilgi on sellesuunaline rahvamineviku uurimine päevakorral ning töömeetodid mõneski suhtes veel arendamisel, siis ei oleks ehk huvitusetä heita pilku soomlaste sellekohastele üritustele. Nende ridade kirjutajal oli võimalus möödunud (1931.) aasta suvel osa võtta Etelä-Pohjanmaa Osakonna teadusliku retkkonna tööst kogu selle töötamisaja kestusel, millel põhjenevadki järgnevad tähelepanekud. Töötulemuste lõplikuks kokkuvõtteks on kasutatud veel retkkonna juhataja aruannet osakonnale 6. X 31.

Retkkonna juhatajaks oli mag. Kustaa Viikuna, juba teist suve; muu liigekonna moodustasid 4 magistrit ja 7 vanemat üliõpilast, nii et kogu retkkonna liikmete arv tõusis 12-le. Sugupoolte järgi kuulus retkkonda 4 naist ja 8 meest (juhataja ühes arvatud), kõik filosoofiateaduskonnast peale ühe polütehnikumi üliõpilase — arhitekti, kes töötas retkkonna joonistajana, ja kahe magistri, kellest üks oli usuteaduskonna lõpetanud (pastor) ja teine õppis fil. magistrina usuteaduskonnas.

Naiste uurimisaladeks olid: karjamajandus, naiste käsitöötehnika, rahvarõivastus ja söögi-majandus; meeste aladeks: rahvaomane ühiskonnakorraldus (suurpered, küla ühistööd); pulmakombed, mütoloo-gia; metsastus ja kalastus; meeste käsitöötehnika; ehitised ja liiklemisvahendid, ning puhtkeele-uurimise alalt murdeuurimine (hääliku- ja vormiõpetus). Sellest kavast võiks ehk järeldada, et retkkond pani suuremat rõhku etnograafiliste ja sotsioloogiliste küsimuste uurimisele, kuna puhtmurde-uurimise alal töötas vaid üks inimene. Tegelikult oli aga töös siiski tasakaal: kuigi pooled retkkonna liikmeid ei olnud lähemalt tuttavad murdeuurimistööga, tegeles teine pool siiski samal ajal nii keele kui ka oma eriala uurimisel. See oli läbi viidud sel teel, et

küsitlustekstides toodi tüüpilisemad rahvakeele laused ja terminid transkribeeritud keelenäidetena. Murdeuurimise alal tegelev keeleteaduse magister oli samal ajal ka retkkonna keeleinstruktoriks ja korrektoriks. Juba enne tegelikku tööle asumist korraldas ta lühikese instruksioone-andva murdekursuse ja iga transkribeeritud sedeli, mis oli päeva jooksul kogutud, korrigeeris ta õhtul, enne kui see paigutati üldisesse sedelitekogusse. Selle töö juures aitas teda alaliselt retkkonna juhataja, kes oli samuti vilunud murdekoguja.

Mis puutub töövahenditesse, siis tehti küsitlusi enamasti Sannakirjasäätiö poolt väljaantud küsitluskavade järgi. Peale selle oli kaasas kõiki erialasid käsitlev käsi-raamatukogu. Päevased märkmed kanti kohal mustandvihkkudesse ning sõnastikuline materjal märgiti iga õhtu puhtal kujul sõnasedelitele (millele hiljem juurde kleebiti päevapilte). Peab mainima, et fotoaparaat oli üldiselt tähtsaks töövahendiks; pea iga retkkondlane oli varustatud sellega. Joonistajal oli ehitiste uurimise alal tööd küllaldaselt, nii et teda pidevalt mujale rakendada polnud võimalik.

Geograafiliselt võetuna piirdus töö ühe kihelkonnaga, kusjuures peaurimisalaks võeti üks tüüpilisem küladerrühm. See oli Vaasa läänis, Vimpeli kirikuküla ümbruses. Koht oli valitud küllalt hoolikalt. Esiteks oli ta kaugel suurtest liiklemisteedest ja umb. 60 km lähemast raudteejaamast; ümbruses oli suuri põllumajanduskülasid, kuid samas laaneasunikke, kus tehti veel alet ja käidi usinasti jahil. Vimpeli ja Lappajärvi olid suurepäraseks töömaaks kalastuse uurijale. Ka kultuurajalooliselt seisukohalt oli uurimisala üks huvitavamaid — teatav piir lääne ja ida vahel. See oli idapoolsem joon, kust võis leida veel 1600. a. ümber siia asunud ja kohaliku soome asustusse sulanud rootsi asustuste jälgi. Ida poolt tungib sinna kõverikuna vana Savo murdeala piir, nii et keeleteadlastel oli siin otsustada ka teatav maakondade vahepiiri keele-tüliküsimus.

Edasi peatuksime retkkonna elatisvõimaluste ja päevakorra juures. Retkkonna keskpunktiks oli rahvakoolimaja Sainpakka külas, Lappajärve kaldal, kuhu majutatuna elati ühise perekonnana. Üks liikmeist oli laeuriks, kes ühisest kassast kattis kõik kulud. Perenaime oli palgatud väljast, kuid sellele oli abiks veel juhataja abikaasa. Ilusate ilmadega oli päevakava järgmine: kell 8 ülestõusmine, kell 9 kohv ja hommikueine, mille järgi igaüks asus oma töökohale. Kell 2 kohv ja kell 4 lõuna. Peale lõunat töötati jälle kas kohtadel või tehti päevaseid kokkuvõtteid ja kell 9 oli õhtusöök. Kõige intensiivsemaks tööajaks osutus ennelõunane aeg kella 9 ja 2 vahel, ja seda võiks pidada iga liikme tööajaks päevas (5 tundi). Oli aga liikmeid, kes oma kohvitardused rahuldasiid külas ning töötasiid ühtjärke k. 9—4. Liiklemisvahenditena tarvitati jalgrattaid, kuid peale selle oli üks auto alati meie käsutada, niipea kui seda tarvis tuli pikemaiks retkedeks.

Töö kestis kogu juunikuu ja, kui maha arvata kolimis- ja puhapäevad, siis jär tegelikke tööpäevi kõige enam 25. Selle aja jooksul kogunes üle 5000 transkribeeritud sõnasedeli (osalst varustatud joonistusvisandite ja päevapiltidega), 78 numbrit ebausukombeid, 32 ehitistejoonist ja kaarti, 23 muud joonist, 340 õnnestunud päevapilti ja üle 100 rahvateadusliku eseme (millest umb. paarkümmend kingiti E. R. Muuseumile). Peale selle kopeerisid retkkonna liikmed kohaliku noorsooseltsi arhiivist paar kogukat asustusajaloolist kirjeldust ja osa retkkonna liikmeid kohustasid

loovutama sügissemestri lõpul kirjelduse uuritud küsimustest. Sõnastikuline materjal antakse Sanakirjasäätiö keelearhiivi, esemed Soome Rahvusmuuseumi.

Kogu retkele kulutati 31.000 Smk., sellest läks pildistusele, paberile ja kirjutustarvetele 4000 Smk. ja ülejäänud osa jagati töö kvaliteedi järgi retkkondlaste vahel (igapähe osast arvati maha võrdne osa korterile ja söögile). Raha oli saadud nn. Malmi kapitalist 20.000 Smk., Osakonnalt 3000 Smk., kodu-uurimistoimkonna tantsuõhtu sissetulekust 4000 Smk. ja samavõrra Sanakirjasäätiölt.

Kui vaadata nüüd osakonna retkele kriitilise pilguga, tuleb öelda, et töö on andnud häid tulemusi. Kui võtame kõigepealt sedelite arvu ja jagame selle 10-ga (maha arvates arhitekti ja mõne nõrgema arvel 2 isikut), siis näeme, et iga osavõtja kohta tuleb 500 sedelit. Kui siia juurde arvame veel joonised, päevapildid, kirjeldused, esemed ja muud korraldustööd, siis peab mõnema, et on töötatud küllalt intensiivselt. Üldpilt oleks ehk veelgi parem tulnud, kui kõik oleksid olnud kvalifitseeritud tööjõud. Retkkond töötas sama juhatajaga alles teist aastat ja osavõtjaid eelmisest suvest oli ainult 8. Peale selle tuleb arvestada, et esialgu satub sekka ikkagi üksikuid, kes pole kohased sääraseks tööks. Mis puutub töö kvaliteeti, siis see osa, mis oli kantud sedeleile, on täiesti usaldatav aineistik. Nagu nimetatud, see on kõigiti kontrollitud ja teatavate ühtlustavate juhiste all tehtud töö. Viimane asjaolu on üheks positiivsemaks pooleks üldse, mida võimaldab hästijuhitud retkkonna töö. Teine positiivne külg sellise kollektiivse uurimistöe juures on kahtlemata see, et siin on võimalus samal ajal rakendada ja keskendada ühe teatava kultuurikeskkoha uurimistöe jõude mitmesugustelt erialadelt. See üheltpoolt võimaldab üksiknähtuste ja -mõistete mitmepoolsemat valgustamist, samal ajal aga teatava võistluse mõjul kihutab üksiklikmeid tungima sügavamale küsimusse. Oli võimalus tähele panna, milliseid elavaid vaidlusi tekkis õhtuti üksikküsimuste ümber, mis töid inimesi tööle lähemale. Üksikuurijail seda võimalust ei ole.

Kui asjale vaadata majanduslikult seisukohalt, siis oli ettevõtte meie oludega võrreldes kulukas. Kuigi retkkond oli rahaga paremini varustatud kui teised Soome samasugused, pole säärane kulu seal siiski mingi erakordne. Usun, et meie oludes saaks samasuguse retke korraldada umb. 1000 krooniga, kui aga arvestada minimaalselt, siis 600—700 kr. Ei ole ju mõeldav säärase töömeeetodiga läbi töötada kogu maad. Meil oleks aga üksikuid kohti, kus rahvakultuur kiiresti kadumas ning kus päästa võiks tagajärjekamalt rutulise ja kollektiivse aktsiooniga. Ja see ongi Soome teaduslike retkede meilegi eeskujuks kõlbav mõte.

G. Ränk.

Akad. Emakeele Seltsi juhatase keeelistest otsustest.

AES-i juhatus on mitmesuguseid keelelisi küsimusi arutanud ja neis seisukohti võtnud peamiselt väljastpoolt tulnud algatuste põhjal ning siis algatajale vastuseks oma seisukohti teatanud. Reeglitenä avalikult teatamisele on tulnud ainult mõned, põhimõt-

telist iseloomu kandvad seisukohad. Vähemate küsimuste alalt on juhatuse otsuseid üldsusele teatavaks tehtud seni paari tegevusaasta kohta (1926/27 ja 1927/28, vt. EK 1928, lk. 30 jj.). Ei oleks üleliigne nüüd pilku heita tollele ajale järgnenud nelja viimase tegevusaasta jooksul (süg. 1928 kuni kev. 1932) tehtud otsustele.

Harju Maavalitsuse algatusel tuli lähemale kaalumisele asutiste, organisatsioonide, seaduste jm. pärisnimede kirjutamisviis (prot. 9. II 29 ja 28. II 29), mille tulemuseks oli *Asutiste, kirjanduslikkude organite ja vaimuteoste miimesõnaliste nimetuste suure ja väikese algustähe reegel* (vt. EK 1929, lk. 85 jj.). Sellega ühenduses otsustati kirjutada seaduste ja määruste pealkirju ilma jutumärkideta, kuna viimased sõnad 'seadus' ja 'määrus' küllaldaselt eraldavad vastavaid nimetusi kontekstist.

Juhatuse otsusel (prot. 9. XI 31) väljatöötatud juhhis *Võõra algupäraga perekonnanimede õigekeelsusest* puudutab peamiselt võõrkeelsete lõppude küsimust perekonnanimede eesti riigikeelses tarvituses (vt. EK 1931, lk. 108).

E. Muugi algatusel otsustati, et genitiivselt liituvate *-mine, -ne* ja *-us* -lõpuliste täiend sõnade puhul võib sidehäälik *e* ära jääda (nii siis näit.: *kirjutamisviis, kirjutuslaud, haridusminister*). (Prot. 20. II 30.)

Toetudes otstarbekohasuse ja rahvakeelsuse põhimõttele otsustati soovitada Õigekeelsuse-sõnaraamatu komisjonile vormi *põrssad*. (Prot. 14. V 28.)

Riigitrükikojale soovitati tarvitada *märkus* tähenduses 'Bemerkung, remarque, примечание, kuna *märge* (gen. *märkme*) tähenduses 'Notiz, Vermerk, notice'. (Prot. 15. XII 28.)

Raudteevalitsusele soovitati ettepanud sõnade seast *juhhis, juhend, käsiraamat, instruksioon* jne. tarvitada *juhend* või teises järjes *instruksioon*. (Prot. 31. V 30.)

Tallinna Linnavalitsuse Tervishoiu-osakonnale soovitati tarvitusele võtta senise nimetuse *Külgehakkavate haiguste haigemaja* asemele *Nakkushaigemaja*. (Prot. 28. II 29.)

„Uue Talu“ kirja puhul nimetuste *tsentner* ja *dopelttsentner* asjas soovitati nende asemele võtta *sentner, topelttsentner*. (Prot. 29. IX 29.)

Eesti Hobusekasvatuse Seltsile soovitati tarvitada esijoones endisel kujul nimetusi Eesti Hobusekasvatuse Selts ja Tori Hobusekasvatajate Selts. (Prot. 7. III 29.)

Põllutöoministeeriumi Põllumajanduse Peavalitsusele otsustati vastuseks sellekohasele järelepärimisele teatada, et hobuse- ja muude loomatõugude nimetusi, nagu: *eesi hobune, tori hobune, ardenni tõug, angeli veis* jne. tuleb kirjutada lahku. (Prot. 28. V 29.)

2-se ja Kuperjanovi üksiku jalaväe pat. Üleajateenijate Kogu vastava seletuskirja puhul otsustati soovitada senise ajutise *üleaja-teenija* asemel vastava elukutselise kaitsevaelase üldnimetuseks sõna *seersant*, mis meil rahvapärasesena juba tuntud, kuid mil pole veel kujunenud kindlat tähendust. (Prot. 10. V 32.)

Korduvalt kaaluti ning redigeeriti toim. sekr. E. Trinkman'i koostatud ja ümbertöötatud reegleid sõnalühendite ning mõn. kirjamärkide tarvitamise kohta (koosol. 16. III, 11. IV ja 21. V 32), mis lõplikus redaktsioonis avaldatud EK-s (vt. siinsam., lk. 81 jj-d).

Dr. O. Kalda algatusel kaaluti korduvalt ajalehtede ning ajakirjade, tänavate ja asutiste pärisnimede tõlkimisküsimust eesti keelest võõrkeelde ja võõrkeelest eesti keelde (koosol. 11. II ja 11.

IV 32) ning võeti vastu seisukohad, mis avaldatakse lähemal võimalusel EK-s (vt. järgm. nr.).

Siin käsitledavasse ajajärku kuulub ka pikemat aega kestnud üleriikliku Eesti asulate üldnimestiku redigeerimistoimkonna töö, mille tulemused üksikasjus on läinud vastavasse uude nimestikku. Kaheldava õigekirjutusega kohanimedele ja nende tüüpide fikseerimist põhimõtteliselt on kaalunud toimkonna ettepanekute põhjal ka juhatus (prot. 28. II 29 ja 17. III 29) ning kinnitanud esitatud seisukohad:

1. *-pea* ja *-pää* -liitelistes kohanimesedes tarvitada eP alal *-pea*, eL alal *-pää*, e. saarte alal *-pe*.

2. *-maa* ja *-ma* -liiteliste kohanimedele puhul:

a) Ühesilbilisele esiosale liitudes tarvitada *-ma* (näit. *Jäädma*, *Ertsma*, *Põldma* jt.).

b) Kahe- ja kolmesilbilisele esiosale liitudes, sel korral, kui esiosa on ülipikaväline, tarvitada samuti *-ma* (*Atsama*, *Kotsama*, *Oidrema* jt.), peale traditsioonipäraste *Tõstamaa*, *Põltsamaa*, *Paadremaa*.

c) Kui esiosa on mitte-ülipikaväline, siis tarvitada *-maa* (*Hellamaa*, *Märjamaa*).

d) Kui esiosa on kolmesilbiline, siis tarvitada jällegi *-ma* (*Kodasema*, *Liivakuma*, *Naadalama* jt.).

3. Setumaa vene kohanimesedes sõnalõpulist *ы*-d asendada *õ*-ga, välja arvatud *Tessevitsa*, mis juba ametliku nimenäitega on maksev.

4. Lütsõnalisi kohanimesid kirjutada nii kui vastavaid üldnimelisi liitsõnu, seejuures aga silmas pidada ka traditsiooni ja kohapealset hääldamist.

Üksikute kohanimedele puhul on sagedasti seisukohti võetud.

Nii Teedeministeriumi Raudteeosakonna soovil, kindlamat seisukoha avaldada meie pealinna nimetuse *Tallinna* (ja *Tallinn*) tarvitamise kohta, otsustas juhatus saata Vabariigi Valitsusele ettepaneku, kindlaks määrata ametlikult pealinna nimetus *Tallinna* kujul ja kuulutada sellest Riigi Teatajas. (Prot. 20. II 30.)

Siseministeriumi Administratiiv-osakonna järelepärimise põhjal Petserimaa uute külanimedele asjas otsustati tunnistada vastuvõetavaks järgmised külanime-muudatused: *Sokolovo* > *Nurme*, *Gagarino* > *Virve*, *Katševo* > *Kalde*, *Lõkovo* > *Ojaveri*, *Ogarevo-Marevo* > *Ugavere*. (Prot. 24. XI 28.)

Tartu Maavalitsuse Administratiiv-osakonnale soovitati tarvitusele võtta *Peipsiääre vallavalitsus* (pro *Peipsiäärne* või *Peipsiäärse*) ja teisi valdade nimesid endise nimestiku alusel. (Prot. 3. XI 28.)

Harju Maavalitsuse Administratiiv-osakonnale otsustati selgitada järelepäritud kohanimedele õigekirjutuse muutmise põhjusi. Prangli saartel asuva valla nimetusena kinnitati soovitavaks senine ametlik nimi *Pranglisaarte*. (Prot. 3. XI 28.)

Skarjatina vallavalitsusele teatati, et valla nimetuseks on *Karjati* eestipärasem kui *Skarjatina*. (Prot. 24. XI 28.)

Uute postiaagentuuride nimetusteks Posti Peavalitsuse algatusel on tunnistatud soovitavaks *Salatse* ja *Omedu* (prot. 14. V 28); Vastse-Kuuste jaama asutatud postkontori nimetuseks *Vastse-Kuuste Vaksal* (prot. 9. XI 31); Tartu jaamas asuva postiaagentuuri nimeks *Tartu Vaksal* (prot. 21. XII 31); uute postiaagentuuride nimetusteks veel *Kavastu Asundus* Tartumaal, *Vihula Küla*, *Vihula Asundus*, *Veelikse Pärnumaal*, *Uue-Lõve* (prot. 21. I 32). AES-i juhatus on kestvalt asunud seisukohale, et pole mingit olulist põhjust keelest välja jätta laensõna *vaksal* tähenduses 'jaamahoone' postiaagentuuride nimes.

Eesti kohanime-lühendid (teaduslikus tekstis tarvitamiseks) tulid hiljuti viimast korda revideerimisele, osalisele muutmisele ning täiendamisele (prot. 9. XI 31), mille järele need on määratud pikemale kestusele. (Aruannet sellest vt. EK-s 1931, lk. 192, ning tulemusi sealsamas, lk. 191.)

Vastused, mis oma lihtsama iseloomu tõttu on antud õig.-sõn. alusel või jälle varem tehtud otsuste põhjal, on siin jäetud enamasti puudutamata.

Peale selle otsustati kõigile ajalehtedele saata üleskutse, et nad ajalehe keele ühtlustamiseks korraldaksid keelelist eelkorrektoori (prot. 29. XI 29), ning Posti Peavalitsusele otsustati avaldada soovi, sammusid astuda seks, et Vabariigi postitemplid oleksid laitmatus eesti keeles (ms. näit. *jaan.*, *veebr.* jne. pro *Jan.*, *Febr.* etc.; prot. 11. II 32).

Otsustati veel edaspidi, kui koguneb materjali, pöörduda vastavate ametiasutiste poole sooviga, et eesti keelt avalikus pruugis, nagu näit. siltidel, templeil, filmides jm. tarvitataks õieti, kuna seni võib igal sammul kohata jämedaid õigekeelsuslikke vigu. (Prot. 21. III 32.)

E. T.

Akad. Emakeele Seltsi koosolekuteateid.

Koosolek 17. apr. 1932.

Esimeses ettekandes *Jakob Hurt keelemehena* annab õpet. A. Kask ülevaate dr. Hurda kogu keelelisest tegevusest. (Ettekan- net vt. EK-s 1932, lk. 1.)

Üliõp. E. Kobolt ettekandes *Mõnest saksa laensõnast eesti keeles* käitleb laensõna *roov* ning selle tuletiste rohkeid tähendusi, nende nihkumisi ehk edasiarenguid alg tähendusest 'katus' 'katuse latistikuni', 'katuselatini', 'lihtlatini', 'kasvava sirge puuni' ning viimaseid kasvatava 'heinamaani', teistes suundades tähendusi 'võlv', 'võlvialune', 'võlv tuleaseme kohal', 'tulcase', 'kõök' jne.

Selgituseks toob kõneleja näiteid eesti murretest, ehitusteadus- likust kirjandusest ja ilukirjandusest. Esinduste kohta eesti mur- retes on kõneleja joonistanud rea kaarte. (Ettekanne ilmub edas- pidi, kui on saadud täiendavat materjali tähenduste esinduse kohta eesti murretes.)

Õpet. A. Inelo: *Räpinas roov* = ümmargune latt, mis pan- nakse katusele õlgede alla, kuna harilik *latt* on (kahest küljest) tahatud roov. *Katus* on roovidel = ... õlgedeta. Roovid seotakse sarikate külge pöördvitsaga, siis pannakse peale õled lademena, mis latiga ja kadaka- vm. vitsaga kinnitatakse roovi külge. Muude katuse ehitusel (näit. pilpa) on ainult latt. Lauda ei nimetata roo- viks; laud lüüakse naelaga roovi külge, mis annab katuse kelba. — Roovil võis olla veel küll tähendus 'tulekast', millel kiviääred üm- ber, leekasti sarnane, peeru põlemiskoha all, kuna ahju nurgas olevat auku, kuhu peerg kinnitati, nimetati *pilakk*. Hiljem tehti *lee*. *Tuhkauk* oli kõige enne.

Hr. Kobolt juhib tähelepanu oma väidete allikaile, kus on ettetoodud sõnu tarvitatud neis tähendustes (näit. Klein'i Ehitus- õpetuses *roov* = katuselaud) või kus võib olla tegu ebatäpse üles- märkimisega (näit. *roov* = „kivist tehtud kast, mille sees peerg põles rehepeksu ajal“; = kas 'pilu' või 'kaitsekast põrandal'.

Hr. Viedebaum: *Roov* on ka Peetris ja Paides tuntud — 'latistik', samuti *roovima*, *roovviits* ja *roovlatt*.

Hr. Tiitsmaa: Sõnad on ka LNg-s väga tuntud, kuid siin esitatud kaartidel need puuduvad.

Prof. J. Mägiste mõningate arvustavate märkuste seas muuseas tähendab, et on häälikuliselt kahtlane, kas *roodjas* kuulub siia *v*-liste sõnade liiki (vrd. sm. *ruode*).

Hr. Kobolt: *Roeline aed* on tekitanud kahtlust, see võiks sama hästi põlvneda alams. *rode*'st. *Roode* 'roigas' ei esine kunagi katuselati tähenduses, *roeline aed* tuleks kahtlasena kustutada.

Hr. Ainelõ: *Roov* teiba tähenduses pole ka õige; *teivas* on lühike; Räpinas *roov* on pikk, ümmargune, *roodäs* lühem (paar sülda), pikiti lõhkitõmmatud roovi pool.

Prof. Saareste juhhib tähelepanu murdainestiku täpse ülesmärkimise tarvidusele ja seniste andmete vähesusele ning soovib ajalehtedes avaldada üleskutseid lisateadete saatmiseks nimetatud eriküsimuse kohta¹. Ka balti-saksa keele lähem tundmine on asjale kasuks.

Hr. Kukkur esitab küsimuse, kas tähenduse harunemine pole mitte eesti algupära, eesti arenemisalustega, ning kas tarvitseb saksa arenemise vahelülisid märkida.

Hr. Kobolt: Saksas on olnud samad vasted mis põhjaeestis ning need on levinud eesti keelde; siis on saksas sündinud edasiareng, ja jälle need uued tähendused on tulnud meile — otse kohalikust saksa keelest. Lätis on olemas ka samad tähendused, ning tõenäoline on siis, et areng on enne sündinud saksas ning sealt tulnud paralleelselt eesti ja läti keelde.

E. T.

Toimetusele ja AES-le saadetud kirjandust 1931.

Suomi. V, 11. Helsinki 1931. Hinta 60 mk.

Suomi. V, 12. Helsinki 1931. Hinta 100 mk. Sisuks peam. Suomalainen Kirjallisuuden Seura 1831—1931 [rida artikleid üksikute alade kaupa, ms.: V. Tarkiainen, Kaunokirjallisuus ja kirjallisuuden tutkimus (57 lk.). M. Niinivaara, Kielen tutkimus ja viljely (50 lk.)]. Lisa: Suom. Kirjallisuuden Seuran kirjaluettelo 1931.

Albert Saareste, Viron kielikartaston julkaisemisaikeesta. Vähäisiä kirjelmää LXVIII. Eripainos Suomi V, 10-stä. Hinta 5.—

Aarne Anttila, Elias Lönnrot. Elämä ja toiminta. I. 100 kuvaa, 20 faksimileä ja 2 karttaa. Helsinki 1931, SKS-n Toim. 190. osa. Hinta nid. 70.—, sid. 90.—. 407 lk.

Kaarle Krohn, Tunnelmarunojen tutkimuksia. I. Laulusi. Hamina 1931, SKS-n Toim. 189. osa. 304 lk.

Armas Launis, Runosävelmiä. II. Karjalan runosävelmät. Suomen kansan sävelmiä IV. Helsinki 1930, SKS-n Toim. 68. osa, IV. 310 lk., nootidega.

¹ Üleskutse avaldati hiljem ajalehtedes. Teateid palutakse saata Eesti Keele Arhiivi (Lai tän. 34—6, Tartu).

Vastutav toimetaja: Julius Mägiste.
Valjaandja: Akadeemiline Emakeele Selts.

KEELETEADUSLIK AJAKIRI EESTI KEEL

(XI aastakäik, 1932)

ilmub Akad. Emakeele Seltsi toimetusel, aasta kohta kuus numbrit, à 32 lk., kokku 192 lk. Tellimise hind aastaks sise-
maale 2 kr., välismaale 2 kr. 50 s., pooleks aastaks sise-
maale 1 kr. Üksiknumbri hind 35 s. Tellimisi võtavad vastu kõik postiasutised ja
linnades suuremad raamatukauplused. Üksikuid numbreid on müügil
Tallinnas Tall. E. Kirj. Üh. „Päevalehe“, Tartus O/Ü. „Noor-Eesti“
ja Akad. Kooperatiivi raamatukaupluses. Viimases ka talitus (Tartu,
Jaani 7, telef. 63).

Varem ad. aastakäigud:

I—IV aastak., 1922—1925, à 192 lk.,
brošeeritud, hind à 2 kr. — s.

V—VIII aastak., 1926—1929, à 256 lk.,
brošeeritud, hind à 3 kr. 20 s.

IX—X aastak., 1930—1931, à 192 lk.,
brošeeritud, hind à 2 kr. 50 s.

Raamatukogudele ja koolidele 15 %, Seltsi liikmeile 20 % hinna-
alandust. Saada Noor-Eesti raamatukauplusest.

Toimetus: Tartu, Veski 9—5. Tel. 6-55.

Muid Akadeemilise Emakeele Seltsi toimetisi:

Eestlasele eesti nimi. Hind 50 s. 15.000 uut sugunime. Hind 50 s.
Liivi lugemik I—V, à 25—40 s. Setu lugemik I, II. Hind 50 ja 75 s.

Soome kirjastik. Nr. 2, 3, 4, à 25—30 s.

Valik grammatilisi oskussõnu. Hind 25 s.

Valik eesti kirjakeele vanemaid mälestisi. A. Saareste ja A. R. Ceder-
berg. Vihk I. Hind 2 kr. — Vihk II. Hind 2 kr. 50 s.

Tundmused tegurina keelearengus. A. Saareste. Hind 50 s.

Esimene katse eesti keele kõnemeloodia võrdlevas uurimises.
W. E. Peters. Hind 1 kr.

Ekspérimentaalfoneetika alged. W. E. Peters. Hind 40 s.

Eestipäraseid isikunimesid. J. Mägiste. Hind 1 kr.

Wanradt-Kõlli katekismuse katkendid. V. a. A. Saareste. Hind 40 s.

Esimese eestikeelse raamatu, Wanradt-Kõlli katekismuse keelest.
A. Saareste. Hind 40 s.

Verbi paigutus Fählmann'il ja nüüdseid sõnajärje-küsimusi. Harald
Paukson. Hind 40 s.

Keel ja loogika. A. Koort. Avec un résumé. Hind 50 s.

Murdetekstid (erilhetedel) à 5 s.

Ladu: O/Ü. Noor-Eesti, Rüütli tän. 4, Tartus.

Soome-eesti sõnaraamat. Toimetanud Julius Mägiste. AES-i kirjastus,
Tartus 1931. VIII+688 lk. Hind 9 kr. 75 s.

Algs. 1. silbi eü eesti keeles. J. Mägiste. Avec un résumé. Hind 30 s.
Eesti keeleala murdelisest liigendusest. (Kolme kaardiga). Albert
Saareste. Avec un résumé. Hind 60 s.

Ladu: Akad. Kooperat. raamatukauplus, Jaani 7, Tartus.

Kuukiri

„Eesti Kirjandus“

ilmub iga kuu lõpul.

Tegev ja vastutav toimetaja lektor J. V. Veski. Toimetus: mag. P. Ariste (folkloor), prof. H. Kruus (ajalugu), prof. A. Saareste (keel), kirjanik F. Tuglas (kirjandus). Väljaandja: Eesti Kirjanduse Selts.

KUUKIRI „EESTI KIRJANDUS“ on määratud igale eestlasele, kes on huvitatud rahva kultuurilisest edust. Ta pole ajaviitelugemiseks, vaid rikastab lugeja teadmisi.

ARTIKLID on asjatundlikult kirjutatud, seejuures aga kergesti arusaadavad ja käsitlevad tähtsaid küsimusi kirjanduse, keele, rahvaluule, ajaloo, rahvateaduse, muinasteaduse, ühiskonnateaduse, filosoofia, kunstide ja kultuuriarengu aladelt.

ARVUSTISI ilmub igas numbris algupärase ilukirjanduslikkude teoste, tõlgete ja teaduslikkude tööde üle. Neid arvustisi võib lugeja usaldada, sest sihilikud, ühekülgsed või asjatundmatud arvustised ei leia avaldamist.

KAASANDENA ilmub „Eesti raamatute üldnimestik“, mis osutub eriti tähtsaks, sest ta sisaldab täielise bibliograafilise ülevaate Eestis ilmuvaist raamatuid.

TELLIMISHIND 1932. a. on erakordselt odav ja kõigile kättesaadav: 5 krooni aastas, 2 kr. 50 s. poolaastas, 1 kr. 25 s. veerandaastas; üksiknumber maksab 50 senti.

Varemaid aastakäikudest on saadaval järgmised: XIII—XVIII (1918/19—1924) hinnaga 3 kr. 60 s., XIX—XXIII (1925—1929) hinnaga 5 kr., XXIV—XXV (1930—1931) hinnaga 6 kr.; nahkköites 2 kr. kallim. Aastakäigud I—XII (1906—1917) on müügilts otsas; mõningaid üksiknumbreid on saada hinnaga 50 senti.

„EESTI KIRJANDUSE“ VAREMAD AASTAKÄIGUD on hinnatavad kui väärtusliku ja mitmekesise sisuga mahukad köited, mis millalgi ei vanane, mille väärtus ajaga koguni kasvab ja mille võib omandada odavasti. Seepärast on ka kõik esimesed köited juba müügilts otsas.

„Eesti Kirjanduse“ sisuregister 1906—1930

Toimetanud O. Urgart. 104 lk., hind 3 kr.

Sisaldab ainete järgi korraldatult kõik artiklid ja vähemad kirjutised, mis ilmunud „Eesti Kirjanduses“ 25 a. jooksul. Lõpuks isikute register, kes on kirjutanud ja kellest on kirjutatud „Eesti Kirjanduses“. Eriti kasulik nendele, kel pole käepärast kõiki „E. Kirj.“ aastakäike.